КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 7—8.
ЛИПЕНЬ—СЕРПЕНЬ
1936.
РІЧНИК IX.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ПЕРЕД СВЯТОМ КООПЕРАЦІЇ.

Дня 4. липня ц. р. обходитиме кооперативний світ демонстративно 14-ий Міжнародній День Кооперації, під проводом Міжнародного Кооперативного Союзу, членами якого є і Ревізійний Союз Українських Кооператив і найстарша наша кооператива — Народня Торговля. Ревізійний Союз Укр. Кооп. беручи на увагу наші умовини, як по більшости хліборобського середовища, рішив перенести наш День Кооперації на 26. і 30. IX. і маємо надію, що в цих днях всі наші живі кооперативні клітини улаштують зібрання кооператорів для піднесення їх духа і ухвалення напрямних нашої дальшої акції.

Міжн. Кооп. Союз, як що року, так і тепер обіслав свої членські орґанізації богатим підготовчим матеріялом, в якому зясовано положення спілчанського руху в цілому світі, пригадано головні ідейні засади кооперації та підкреслено певні вимоги до державних орґанів. Дещо з цих, дуже цікавих матеріялів, подаємо далі; їх напевно використають наші референти на обходах Дня Кооперації.

Окрему увагу звертає на себе проєктована МК Союзом резолюція, яку мається ухвалити на членських зібраннях з нагоди Дня Кооперації. Вона носить цим разом не піднесло-святочний, а актуальний характер. Звертаємо особливу увагу на те місце, що говорить про тенденції до т. зв. державного господарського плянування і звязаних з цим тенденцій до підтягання кооперації під державну контролю. Міжнародній Кооп. Союз вимагає від союзних кооперативних орґанізацій — і слушно — щоби вони на маніфестаційних зібраннях, відповідними ухвалами протестували проти обмежування свободи рухів і праці кооперації.

Думаємо, що українські кооператори зрозуміють вагу цієї справи і на своїх кооперативних зібраннях з нагоди Дня Кооперації відповідними ухвалами підіпруть морально свої центральні орґани у боротьбі за право до вільної кооперативної праці, подібно, як це зробили цьогорічні Загальні Збори Маслосоюзу, ухваливши протест проти вмішування адміністрації в орґанізацію кооперативного молочарства.

Наші Свята Кооперації повинні бути не тільки »парадами«, але разом з тим мобілізувати наші сили для біжучих завдань нашого руху і відгукуватися на головні болячки наших буднів.

МІЖНАРОДНІЙ КООПЕРАТИВНИЙ СОЮЗ І ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ В СВІТІ.

Горячий час у міжнародній політиці не може не відбиватися відгомоном також у кооперативнім світі. Це й зрозуміле: аджеж мир чи війна рішають про долю кооперативного руху і тому Міжнародній Кооперативний Союз завжди обстоював замирення між народами, — на засадах справедливости і взаїмної пошани своїх прав.

Від кількох літ МКС при нагоді обходу Дня Кооперації у своїх відозвах до всього кооперативного світу, як також у своїх проєктах резолюцій на День Кооперації з натиском підкреслює надвигаючу небезпеку воєнної заверюхи в Европі та закликає до міжнародного замирення на основі порозуміння і признання кожному народові того, що йому слушно належиться. Цьогорічний проєкт резолюції на День Кооперації містимо на окремому місци.

Тут пригадаємо, що спеціяльно в цьому році МКС двічи звертався із закликом в справі політичного положення в Европі.

Центральна Управа МКС на засіданні в Празі в жовтні 1936 року заявила:

»Порозуміння і співпраця народів в дусі правдивих кооперативних засад це найкращий шлях до забезпечення мира в світі; одначе за сучасної переломової ситуації є конечне, щоби кооператори голосно заявляли свою солідарність зі світовою орґанізацією народів (цебто Ліґою Націй) у її змаганнях за удержання мира«.

У березні ц. р. президія МКС, на засіданні в Женеві одноголосно приняла таку ухвалу:

»В обличчі найновішої европейської кризи та свіжої загрози війни МК Союз, як заступник світового кооперативного руху висказує глибоке стурбування з приводу можливости втручення людства у нову безодню збройного зудару, з усім злочинством розтрати людського життя, усіх страхіть та всього руйнування.

Кооператори всього світу підносять голос обурення й протесту з приводу нездібности державних мужів і дипльоматів — припинити вічне повторювання кріз, які загрожують існування цивілізації, протесту проти їх невміння наладнати міждержавне порозуміння шляхом мирових судів й на основі панування розуму.

Міжнар. Кооп. Союз вірить в розбудову збірного безпеченства народів і ґарантованого Союзом Народів мира. Вінззазиває усіх кооператорів та усіх людей доброї волі докласти усіх зусиль для того, щоби їхні уряди станули по стороні Союзу Народів та підпирали його у змаганні за колєктивну безпеку та й загальне замирення«.

РЕЗОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНЬОГО КООПЕРАТИВНОГО СОЮЗУ.

МКС, членом якого є РСУК, припоручає своїм членам до ухвалення на всіх зібраннях і демонстраціях в Дні Кооперації 4. липня ц. р. ось таку резолюцію:

»Святкуючи 14-ийраз Міжнародній День Кооперації — який став тепер загальним святом усіх народів, — велика армія кооператорів обєднаних у МК Союзі

бере на себе святий обовязок боротися за замирення між народами, яке є передумовою свобідного і природного розвитку спілчанського руху як і взагалі добробуту людства.

Ця велика армія заявляє свою непохитну вірність універсальним засадам

свободи
демократії і
господарки не для зиску

які є фундаментом і вугольними каменями кооперативного суспільного будівництва.

Засади ці, коли найдуть загальне примінення, приведуть світове господарство назад до ладу та переломлять всі барієри вільної виміни дібр між народами.

Кооператори дають вислів великому стурбуванню з приводу поширювання анархічних стремлінь, які, під ріжними одягами намагаються опановувати життя народів. Культурний поступ народів вимагає їх взаїмного розуміння себе, пошани одного до другого і співпраці.

Кооператори цілого світу є гірко розчаровані з приводу нездібности відповідальних національних урядів — постояти одностайно за мир і відбудову господарського життя на основі співпраці рівних народів. Вони закликають своїх провідників у кожній країні, щоби вони кинули всі свої сили у змагання за таку ціль«.

КООПЕРАЦІЯ І КАПІТАЛІЗМ.

У своїй відозві на Свято Кооперації МКС проголошує:

»Кооперативне господарство відріжняється у наступних точках від капіталістичного:

I. На місце зиску одиниці воно видвигає службу загалові. Воно налагоджує співпрацю і зносини між своїми членами на цілій земній кулі, а в міжнароднім кооп. союзі має засіб для привернення рівноваги між людськими потребами та продукцією дібр.

II. Воно відбирає капіталові його пануюче становище у господарстві і підносить на його місце спільноту людей на основі активної співпраці і взаємодопомоги.

III. Через засаду товарових зворотів воно забезпечує споживачеві, що працює зарібково, безпосердню грошеву вигоду та вікриває йому дорогу до матеріяльної незалежности.

IV. Хліборобові-продуцентові воно забезпечує між іншим звільнення від лихварського визиску при закупні машин та інших господарських потреб як рівнож збут його продуктів по розумних цінах, притім без визиску консумента.

V. Великій частині громадянства кооперативна господарка забезпечує прямі користи, без огляду на стан і становище.

VI. Кооп. господарство дає змогу розвязати проблєму безробіття і проблєму платень тай загальних умов праці, на підставах найбільш догідних і реально найбільш досяжних«.

КООПЕРАЦІЯ І ДЕРЖАВНЕ ПЛЯНУВАННЯ.

У згаданій відозві МКС на цьогорічне Свято Кооперації читаємо до цієї актуальної точки:

Випробовуються нові форми державного управління й господарювання, і то в таких розмірах, що можна говорити, що суспільний устрій находиться в стані ферменту. Він прибрав ріжні форми у ріжних країнах. Але майже скрізь дивляться нерадо на розвиток кооперативного руху, в деяких державах навіть посуваються до переслідування добровільного й незалежного кооперативного руху.

Міжнародній Кооперативний Союз вимагає для кооперативного руху в цілому світі визнання тих позицій, які він собі завоював у 40 державах, членах МК Союзу.

Він вимагає для національних кооперативних орґанізацій:

1. рівної і невкороченої свободи розвитку так, як її має кожне інше законно дозволене підприємство;

2. законної охорони з боку держави при виконуванні своїх непозбувальних громадянських прав;

3. узглядненння їх особливого господарського характеру та вистарчаючої забезпеки їхньої самоуправи скрізь там, де заводиться державне господарське плянування«.

[Не треба, здається, окремо підчеркувати, яку вагу має ця резолюція для української кооперації в Польщі, де гасло »державного господарського плянування« досі виливалося завше у форми державного вмішування саме у працю кооперації, особливо української. На т. зв. Радянській Україні система »державної планової господарки« вже давно убила всякий слід вільної кооперативної праці. Отже коли МКС з особливим притиском цього року вимагає забезпечення кооперації правдивої свободи праці, згідно з духом демократії, то ця вимога приходить нам у поміч саме в найважчу для нас пору].

ОСНОВНІ КООПЕРАТИВНІ ЗАСАДИ

(З декларації Міжн. Кооп. Союзу).

Господарські підстави.

I. Вільне і добровільне членство — означає, що членом Союзу може стати кожний без обмежень і без огляду на краску тіла, расу чи віру, як рівнож кожний має право свобідно рішатися, чи він хоче вступити в члени кооперативи чи ні.

II. Демократичне управління — запевняє кооперативі необмежене право господарського самоозначення і свободу розвитку. Ця свобода може бути обмежена лише державними і законними постановами. Підставою кооперативного устрою є провідна думка демократичного самоуправління: »оден член — оден голос« — без ріжниці полу.

III. Звороти від закупів — цею засадою кооперація виключає мотив зиску із торгівлі і промислу та визиск узагалі. Коли ми цю засаду узагальнимо і сформулуємо як поділ кінцевої надвишки із господарки кооперативи поміж членів, тоді одержимо не лише підставу кооперативного господарства, але рівнож і практичні методи, якими ця господарка ріжниться від капіталістичної.

IV. Продаж за готівку — є суттєвим чинником не лише фінансової сталости і ліквідности кооперативного підприємства, але також є внутрішньою опорою кооперації; вона підносить господарську мораль, вириває споживачів із кігтів довжничого рабства, та вчить їх штуки ощадного господарювання.

Моральна і соціяльна сторінка.

V. Політична і релігійна толеранція супроти всіх, які бажають стати членами, як рівнож і на зборах та у ділових рішеннях кооперативи. Ця засада забезпечує кожному членові рівність і незалежність, та хоронить єдність у товаристві. Вона дає можність кооперативному рухові звертатися до всіх, які бажають для нього працювати, та гуртувати всі їхні сили для осягнення господарського й соціяльного ідеалу.

VI. Обмеження відсотків від уділового капіталу — це є засада, яка в основі заперечує право капіталіста на зиск, хоч і не заперечує винагороди за вживання капіталу, вважаючи таку винагороду елєментом »справедливої ціни«. Обмеження дивіденд підриває ґрунт лихві у кожній її формі.

VII. Підпирання кооперативного виховання — ґарантує духовий і моральний розвиток членів. Враз із зростом і поширенням орґанізації виховує у них почуття відповідальности за свої обовязки як громадян держави. Стає також понукою для життя змістового в товаристві. Це все підносить членів до вищого степеня культури.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Девалюація

Сучасна девалюація є продуктом загальної світової кризи та господарського відокремлення держав.

Далеко йдуча тенденція повної господарської незалежности, чи т. зв. автаркістичного (від грецького (αυταρκεία) господарювання, утворила з девалюації певний чинник економічного оздоровлення. Тому під девалюацією слід розуміти не лише зниження золотої вартости грошевої одиниці, але й цілий комплекс тих елементів економічного, фінансового, соціяльного та політичного порядку, які з нею є сполучені.

При сучаснім, т. зв. капіталістичнім господарюванню ціни відограють першу ролю; вони являються головним реґулятором ринків продукції та споживання. Клясична, т. зв. ліберальна, школа твердить, що в економічнім життю рівновага між продукцією та споживанням наступає механічно, шляхом закону »подачі та попиту«. Коли продукується чогось замало, тоді ціни ростуть, а тим збільшуються зиски, котрі приваблюють дальші капітали до даної галузі промисловости та побільшують продукцію — і навпаки. Коли продукується забагато, ціни падають, капітали втікають і продукція зменшується. Тому гаслом ліберальної школи було звісне laissez faire, laissez, passer. — Економічна історія однако не знала ані повного примінення цього гасла, ані цілковитого виправдання теоретичного постуляту ліберальної школи. Що-раз зростаюча конкуренція ринків, з одного боку, а інґеренція державних і суспільних чинників, з другого, впливають на розвій економічного життя так, що ті самі явища не проходили майже ніколи два рази тим самим шляхом. Инакше кажучи, економія, яко наука, збагачується краще реальними прикладами, чим певними одностайними теоріями та законами. Ще й нині чимало ріжними теоріями висвітлюються господарські застої, чи кризи! Ще й нині є немало ріжних теорій, які твердять, що вистарчить зменшити золоту вартість грошевої одиниці, щоби в прямій пропорціональности досягти зменшення того, що дається набути за цю грошеву одиницю!

Певної, усталеної теоретичної доктрини девалюації немає; емпіризм тут щойно в неї перетворюється. Після цеї квазі-доктрини девалюація, яко маневр — в першу чергу — грошевого порядку, має бути провідним чинником господарського оздоровлення. Инакше кажучи, девалюацією проголошується підпорядковане (не плянове!) господарювання[1], на місце вільного, чи »натуралного порядку« (після лібе-

---

[1]) Під »підпорядкованим господарюванням« розумію те, що в політичній економії відоме під словом „l'économie dirigiée". При „économie di-

ральної школи). Таким чином девалюація своїм елементом підпорядкування, — ще й до того свідомого-інтенціонального, — цілковито протиставляється вченню ліберальної школи. Ця ріжниця однак є лиш субєктивного характеру, ніколи обєктивного, бо девалюацією не зрушуються підстави капіталістичного господарювання. Боротьба з господарськими крізами має бути свідома, інтенціональна, ніколи механічна, інстинктовна.

Всі дотеперішні т. зв. періодичні господарські крізи, починаючи від їх появи (початок XIX. в.), крім сучасної, абсорбувалися механічно, майже без інґеренції з боку держави. Лише сучасна світова кріза, яка дуже ріжниться від усіх попередних в історії, як тривалістю, так і причинами, викликала до життя засяг з боку держави.

Боротьба з періодичними крізами протягом останнього століття йшла двома шляхами: внутрішнього господарського оздоровлення та експансії. Повоєнне господарство майже виключило можливости експансії: нових ринків до завойовання немає, а кольонізаційні посілости поділені. Опановує тому принцип повної економічної незалежности одної держави від другої; протекціонізм, високі мита, демпінґ (dumping) валютовий та промисловий, прибирають нечувані розміри. Разом з тим міжнародній товарообмін сильно підупадає[2]) та зводиться на точно реґляментовану кількість та якість (т. зв. контінґенти). Обєднуючим міжнароднім чинником залишається золото: все купується майже за готівку, дебітові салька вирівнюються золотом. Кредитова активність є сильно ослаблена, бо панує скрізь недовіря, антаґонізм, а міжнародня співпраця стає майже трюїзмом. Тому головним завданням кожної держави є боронити свій запас золота. Поруч з цим держава мусить дбати про внутрішне оздоровлення господарства.

Протягом останнього десятиліття внутрішне оздоровлення господарського орґанізму відбувалося слідуючими головними методами: стабілізацією грошевої системи, дефляцією та девалюацією.

Розбурхане світовою війною господарство зазнало безпримірну в історії інфляцію (бо навіть за доби французьких ассиґнат не досягнено такого темпа скорости упадку вартости грошей!). Лише в 1922—1928 р.р. доходиться до стабілізації грошевих систем. Відтак настає доба господарської консолідації шляхом дефляції. Але вже в 1931 році появляється (в Анґлії) девалюація в своїй новій формі: девалюація без інфляції. (Повоєнні приклади девалюації носили інфляційний характер).

---

rigée" немає ніякої соціялізації; натомість ідея пляпового господарювання „l' idée planiste" виходить з засади, що плянове господарювання може бути лише при соціялізації народнього господарства.

[2]) Міжнародня торговля впала, в порівнанні з 1929 р. на 66% щодо вартости, і на 25% щодо ваги (перша половина 1935 р.).

При дефляції, як відомо, розходиться головно про досягнення буджетової рівноваги та зниження вирібних цін. Удешевлення виробу шляхом зниження заробітньої платні та технічного удосконалення з одного боку, а зменшення видатків держави (через обнижку платні урядовцям, пенсій, рент...), із облекшенням від податкового тягару продуцентів з другого боку, має довести до оживлення промисловости. З тою-ж метою дефляція прямує до зниження цін на с.-господарські продукти. Таке оздоровлення промисловости (бо при такому процесі всі слабші підприємсва загибають) притягне, завдяки своїй рентовности, нові капітали, а з ними настане нова господарська конюнктура, чи, — инакше кажучи, — кріза мине. При цьому оборонці дефляції висовують поруч з економічними арґументами мотиви чисто психольоґічного та мішаного характеру. Практика останнього пятиліття однак вказала, що метода дефляції має чимало перешкод. В психольоґічнім відношенні, — особливо в зисканню довіря кредиторської маси, — дефляція в багатьох випадках капітулювала: тезаврація дійшла до нечуваних розмірів. В економічнім відношенню наслідки були недостаточні, бо господарська кріза ще й до нині триває. Треба однак зазначити, що дефляція в своїм процесі натknулася на чимало ріжних перешкод: на крайній протекціонізм і монополі; на неможливість великої редукції державних буджетів (з причини зростаючого значіння держави в економічнім життю) та надмірно довге тривання світової крізи. Відтак зниження платничої сили більшости населення (завдяки великому зростови безробіття, зменшилися платні, емеритури ітп.) та поширення тезаврації створило велике напруження фінансового та соціяльного характеру. Девалюація виказалась здібною направити *дещо з того*, на чім дефляція найбільше спотикалась: особливо в питанню безробіття, як то свідчать нижче подані факти останніх пяти літ.

Девалюація подібно дефляції прямує також до зниження вирібних цін, але в золоті, до зниження фіскального тягару, до фаворизовання оборотового капіталу (шляхом зниження дисконтового відсотку) і т. д., але доходить до цього, після доктрини, значно скорше та з меменшими жертвами. *Найголовніший сенс девалюації полягає в тому, що вона — під номінальним зростом цін у національній валюті (в паперових грошах) — досягає реального зниження цін (в золоті)*[3]. Завдяки цьому девалюація легко вирівнює диспарітет між цінами вирібними і споживчими та краще використовує психольоґічну сторінку мас і поліпшує

[3]) Індекс цін в Анґлії (100 = вересень 1931, перед девалюацією фунта шт.):

	1932 1. трім.	1933 4. трім.	1934 4. трім.	1935 1. трім.	1935 4. трім.
Ціни в папер грош.	105	103	106	107	109
Ціни в золоті	72	69	64	64	64

соціяльні умовини. Тому оборонці девалюації кажуть: а) девалюація збільшить вирібні ціни в національній валюті без жадного, або цілком незначного, збільшення споживчих цін, що фаворизуватиме експорт; б) девалюація зрушить нерівність між доходами постійними (платня урядовцям, емеритури, ренти), а непостійними; в) ревальоризація золотого запасу емісійного банку дасть державі змогу фінансувати (прямо чи непрямо) публичні роботи; г) переведення публичних робіт на широку скалю зменшить безробіття; д) збільшення числа працюючих піднесе платничу силу населення, а тим оживить торговлю; е) активний торговий оборот полекшить (релятивно) тягар податків, але збільшить державні доходи та і) полекшить тягар позичок приватних (задовження промисловців і селян) і державних. Між арґументами психольоґічного порядку підкреслюють те, що девалюацією без інфляції скорше зискається більшість прихильників чим дефляцією. Вже сам факт переведення девалюації ділатиме в напрямі відродження віри в господарське поліпшення. Очікування-ж девалюації ділає неґативно — дезорґанізуюче, бо кожний боїться невідомого стану. Використання відзисканого довіря є одним з найсильніших політичних арґументів девалюації.

***

Тепер прийдемо до реальних прикладів девалюації.

Велика війна захитала позицію Анґлії, як банкира світа. По скінченню війни Анґлія перша повертає свою валюту (фунт шт.) до передвоєнного золотого паритету. Хоч це коштує Анґлію надзвичайно дорого, бо тим вона вбиває свою промисловість (звідси тоді ще нечуване безробіття), але місце першого банкира світа затримує за собою. В цій добі Анґлія ривалізує за кількість золотого запасу та є щирим оборонцем золотої валюти (Gold Bullion Standard)[4]. По певнім часі настає світова господарська

Індекс цін СДПА. (100 = березень 1933, перед девалюацією доляра):

	VII—1933	XII—1933	VII—1934	XII—1934	II—1935	XII—1935
ціни в папер. грош.	123	127	138	139	145	149
Ціну в золоті	89	81	82	83	86	86,5

[4]) При золотій грошевій системі — Gold Bullion Standard — підкладом емісії паперових грошей є лише золото, котре емісійний банк переховує (переважно в штабах) в своїх мурах і не дає до обігу золотих грошей (що можуть бути нею карбовані, або походити з резерви з передвоєнних часів). За такої системи гроші даної держави підлягають на міжнародньому ринкові закону »подачі та попиту«; золото »відпливає чи припливає« до емісійного банку через чинність клясичного механізму »золотих точок« (gold points). і у випадку відпливу — втечі золота — (що наступає з причини пасивного стану платничого білянсу держави, або навіть з чисто психольоґічних і політичних причин) — банк захищається дисконтовою політикою (підвищує дисконтовий відсоток).

Якщо при Gold Bullion Standard держава заводить девізові обмеження (заборона вільної диспозиції девізами), механізм »золотих точок« пере-

кріза, а з нею загострена боротьба за життя. Чутлива господарська структура Британської імперії примушує Анґлію зректися своїх ліберальних принципів (заводить протекціонізм) і золотого паритету. І в вересні 1931 р. Анґлія стає на шлях фактичної девалюації фунта шт., який протягом трьох століть був непорушним, а тепер вартість його понижена на 40%, і перша виступає з табору оборонців доктрини золота. Головним завданням Анґлії стає тепер переможення »золотого бльоку« (чи заступників Ґольд Буллієн Стандарт системи на чолі з Францією) та майже цілковитого виключення золота з грошової системи.

Підіймаючи (в 1925 р.) фунт шт. до золотого паритету 1913 року, Анґлія йде шляхом дефляції, котра (в роках 1925—1928) впливає на внутрішні ціни майже так, як сучасна господарська кріза на світові ціни (себто понижує їх). На початку світової кризи (1929 р.) в Анґлії немає рівноваги між цінами вирібними та споживчими: перші понижуються скорше, як останні. Так що до цього внутрішнього спаду цін прилучується пониження цін викликане світовою крізою, чи депресийна ситуація Анґлії погіршується. Девалюація фунта шт. довго не міняє такого стану в цінах. Протягом чотирьох літ диспаритет в цінах не перевищував 10%, тоді як фунт шт. втратив 40% своєї вартости. Инакше кажучи, в Анґлії не поступив по девалюації значніший зріст цін в національній валюті. Разом з тим є можливе, що девалюація фунта не допустила до великої діспаріти в цінах вирібних і споживчих (в національній валюті). Характеристичний тут є ще той факт, що з кінцем 1934 р. в Анґлії починається тенденція зросту цін, тоді як фунт шт. зістає фактично стабілізованим (на висоті 60% свого золотого паритету. Таке явище протирічить властиво доктрині девалюації, але випливає зі самої господарської структури Британської імперії. Льондон є найбільшим торговельним осередком світу (дослідження, пороблені з ініціятиви Сер Самуель Гора щодо світового розподілу сирівців, потвердили перше місце за Британською імперією) —, а фунт шт. валютою, в якій переводиться більшість світових трансакцій. Тому ціни в т. зв. бльоку ф. штерлінґів утворюються з великою незалежністю від світових цін.

Значно краще девалюація фунта впливає на внутрішнє господарське оживлення. Але й тут непомічається ніякої промислової горячки, лише поліпшення наступає ступнево. Сезонове по-

---

стає бути чинним, а подача та попит національної валюти на міжнароднім ринку реґулюються.

Другою формою грошевої системи є Gold Exchange Standard; тут за підклад емісії паперових грошей служать девізи.

А третьою формою є мішана грошева система: Gold Bullion Standard і Gold Exchange Standard; за її підклад служать дивізи та золото. При цих двох послідних формах грошевої системи подача й попит національної валюти та дисконтова політика стають цілковито реґульованими.

ліпшення промислової продукції в осени 1931. р. дуже мало ріжниться своїм темпом від цілком звичайного сезонового руху. Більше. На початку 1932 Анґлія зазнає таку промислову депресію, як ніколи. Лише потім — через рік — починаються в Анґлії, до нині продовжуючеся, господарське поліпшення, яке спочатку було дуже повільне і лиш від зими 1933 р. прибрало більш активне темпо. Безробіття проходить тимже шляхом: досягає свого максімум в 1932 і від 1933 починає ступнево зменшатися. В експорті не помічається також ніякого раптового поліпшення по девалюації. До весни 1932 він (експорт) повільно зменшується, відтак стає стабільним і зростає лише з 1933 р. Імпорт виказує загальне зменшення, викликане очевидно скорше митною політикою (протекціонізмом), чим диспаритою в цінах, які продовжують бути майже стабільними.

До нині переведені студії над анґлійською девалюацією підкреслюють збільшення внутрішньої консумції. Промислові підприємства, продукуючі предмети споживання, процвітають, як: автомобілеві, електричні, будівельні та дрібних предметів. В той же час підприємства, працюючі на експорт (текстильні, копальняні, морські будівлі), затруднені значно слабше. Після більшости дослідників, внутрішнє господарське оздоровлення Анґлія не завдячує девалюації, але дуже відважній та глибоко продуманій фінансовій політиці.

Внутрішнє та зовнішнє задовження Анґлії (завдяки війні) та пасивний стан більшости її дебіторів, були головними причинами, що викликали девалюацію. Вступаючи на цей шлях, Анґлії головно ходило про санацію своєї кредитової системи. Для цього анґлійський уряд, поруч з загальною економічною політикою, веде спеціяльну грошеву та фінансову політику. Величезний фонд (розміри котрого держаться в секреті; по здогадам він сягає до 250 міліонів фунтів шт., з того 30 міл. ф. в золоті!), якого вживається до маніпуляції курсу фунта шт., служить сильним чинником в ревалізації з доляром. Сувора бюджетова рівновага викликає довіря до уряду, — а тим дає змогу досягти низького позичкового відсотку. Зі 6% есконта (вересень 1931) анґлійський банк доводить ступнево до 2% і вдержує його без перерви майже від трьох літ. Понижається також процент довготермінових позичок. Державна консолідована $2^1/_2$% позичка ще в 1931 році виносила 4,4%, а нині 3%. З такої ситуації анґлійський уряд користав як найкраще, бо перевів масову конверсію. Внутрішнє господарське оздоровлення жадає більшої кількости грошей (з 364 міл. в 1931 році на 400 міл. з кінцем 1935). З тих же мотивів збільшується золотий запас анґлійського банку (з 121 міл. ф. в 1931 на 200,8 з початком 1936). Вклади в банках ростуть також (з 16 міл. ф. в січни 1932 на 21 міл. ф. з кінцем 1935).

*
**

Другим прикладом хронольоґічно та по значінню є девалюація Сполучених Держав Півн. Америки (березень 1933).

Коли Анґлія була примушена обставинами девалювати свій фунт, то Америка перевела девалюацію доляра цілком добровільно. Шляхом девалюації фунта Анґлія прямує головно до санації своєї кредитової системи, а Америка девалюацією доляра ставить собі за мету піднесення купної сили мас населення. Анґлія, використовуючи девалюацію, йде шляхом буджетової рівноваги та здержаним розвитком кредитової системи, а Америка стає на шлях отвертої кредитової інфляції. Як при девалюації фунта шт. діспарита цін вирібних і споживчих не відограла домінуючої ролі, те саме є при девалюації доляра. Споживчі ціни з початком 1933 р. були в Америці лише о 16% вищі від промислових цін (коли 1925 р. взяти за 100).

Головним мотивом американської девалюації була перезадовженість промислових і селянських верств, контрактованої підчас високих цін. Девалюація доляра мала привести до підвищення цін, а тим до полекшення тягару задовження. В цім питанню уряд (предизент Рузвельт) кермується теорією »купної сили«. Після неї навіть номінальне збільшення доходу ділає на споживання, бо психольоґічно піддержує надію на краще, а тим диспонує до витрат. Такий психольоґічний фактор ділає краще на господарське життя, ніж подача по найнижчим цінам. Коли купуючому бракує надії на краще, він довго вагається поки рішиться випустити гріш з кишені. Тому уряд не редукує борги (сплачення їх реґулює лише мораторіями), а виступає на шлях збільшення платничої сили мас населення, чи переводить т. зв. інфляцію платничої сили: збільшує заробітню платню (підвишка йде сильним темпом від квітня до грудня 1933 на + 23%; за той час споживчі ціни підвищуються лиш на 8%); виплачує великі допомоги бідним селянам і безробітним; переводить широкий плян публичних робіт... Разом з тим уряд спеціяльним законодавством реґулює цілі галузі промисловости (обнижує виріб і впливає на ціни) та переводить вальоризацію с.-господарських продуктів (головно збіжжя та бавовни). Президент Рузвельт, заручившись дозволом законодавчих зборів девалювати доляр до 50% золотого паритету, фактично стабілізує його на 60% (точніше на 59,06%) у січні 1934 р. Висліди енерґійних заходів Рузвельта виказали цілком позитивний вплив на господарське життя. Майже за три роки девалюації вирібні ціни підскочили на 30%, а споживчі лиш на 15%, а — крім того — число безробітних зменшилося на одну третину. Промислова продукція збільшилася на 29%, тобто рівняється продукції 1930 р. Біржа, що відограє кольосальну ролю в економічнім життю країни (від біржевого краху в 1929 р. ведуть початок сучасної світової кризи), в четверо збільшує свої трансакції за перші чотири місяці по девалюації. Дисконтовий відсоток в Ню-Йорку падає з $3^1/_2$% (початок березня 19933) на $2^1/_2$ (кінець жовтня), потім на 2% (в жовтні). Від лютого

1934 удержується на $1^1/_2\%$. Реальний відсоток державних паперів спадає нижче 3%, а приватних обліґацій — з $6^1/_4$ на $4^1/_2\%$. Масове збільшення золотого запасу, завдяки господарському оживленню, відограє велику ролю в загальній кредитовій системі, а особливо в приватних банках. В 1932 експорт золота перевищує імпорт на 37 мільонів долярів у середньому на місяць. В 1933 ця ріжниця зменшується на 14 міл., але з 1934 ситуація міняється на протилежне: імпорт золота перевищує експорт на 95 міліонів д. в середньому на місяць. Загальний запас творить за 1935 р. 5.581,7 міліонів, а за нинішній (1-ий тр.) 6.780,7 міл. (в долярах переддевалюаційної вартости). Вклади ростуть також: з 16 міліярдів (січень 1932) на 21 міліярд (березень 1935). В сучасний мент господарське оживлення не поступає вже такими велитенськими кроками, як на початку, але зате відзначається більшою рівномірністю.

*
**

Девалюація чеської корони, яка є третя з ряду (лютень 1934), цілковито ріжниться від двох попередніх. Коли Анґлії та СДПА. ходило головно про внутрішнє господарське оздоровлення, Чехословаччині, країні маленькій, але з сильним промислом, — треба головно оживити заграничну торговлю. Цінова діспаріта (між цінами в національній валюті і світовими в золоті), — як видно з вищенаведеного, — не відогравала домінуючої ролі в девалюації фунта та доляра; тут-же вона є одиноким мотивом. Девалюацією корони Чехословаччина хотіла припинити процес дефляції та підвищити вирібні ціни в національній валюті, без жадної релятивної зміни по відношенню до золота. Півтора року по девалюації корони вирібні ціни зросли лише на 9%, а споживчі — на $3^1/_2\%$. Можливо, що без протекційної політики с.-господарства, не було-би й такого підвищення цін. Бажана ціль одначе була досягнута: чеська промисловість зачинає знова проникати на міжнародній ринок. Вже з кінцем 1934 р. експорт збільшується на 25%, а імпорт лише на 5%; пасивний стан торговельного білянсу — дефіцит 200 міліонів корон — переходить в активний і виказує позитивне сальдо більш одного міліярда корон. Характеристичним при цьому є той факт, що внутрішня економічна ситуація Чехословаччини не покращала: безробіття продовжується та не зменшується. У фінансовій ситуації також не наступає поважнішої зміни, помітного полекшення. Ескontовий відсоток залишається стабільним ($3^1/_2\%$ від січня 1933), рівнож — обіг грошей і золотий запас.

З початком 1935 р. починається нова стаґнація. Експорт зменшується, безробіття росте, пессимізм оживає. Так, що ефект з девалюації був дуже короткий. Тай до цього ефекту можливо спричинилася лише платнича сила де-яких країн, активно торгуючих з Чехословаччиною. Економічне положення Німеччини приходить тут в увагу на першім місці; ця країна абсорбує одну пятину чеського експорту. В 1934 р. експорт до Німеччини збільшу-

ється на половину, внаслідок господарської політики національсоціялістів. В слідуючому році відтак Німеччина сама переживає девізовий голод і тому обмежує імпорт, що раптово відбивається на Чехословаччині.

В сучасний мент Чехословаччина продовжує систематичну боротьбу з господарською депресією попередніми шляхами з часів дефляції: суворою бюджетовою рівновагою та девізовим обмеженням.

В загальному неуспіх чеської девалюації вбачається у двох головних помилках. Першою — недостаточний ступінь девалюації: золота вартість корони була знижена лише на 16,7% свого парітету (фунт і доляр на 40%!). Другою — принціпова: під час міжнародного протекціонізму треба менше числити на заграничну торговлю, а більш на внутрішнє оживлення господарства, бо девалюація не може більш відогравати ролі валютового дампінґу.

***

З прикладу чеської девалюації найбільш користала Бельґія, котра в минулому році (квітень 1935) перевела девалюацію свого франка.

Головним завданням бельґійської девалюації є використання диспаріти між цінами національними й світовими. Шлях до того намічається однак через призму національних цін: спочатку прийти до внутрішнього оживлення господарського життя, а відтак до здорової експанзії на зовні. Тому уряд Ван Зелянда (Van Seeland) на чолі своєї проґрами девалюації вписує: підвищення цін вирібних, незначний зріст цін споживчих і стабілізація заробітних платень. Инакше кажучи, уряд йде чисто-теоретичним шляхом девалюації. При цім уряд знижує леґально золоту вартість франка на 30%, але фактично її доводить лише до 28%. З кінцем вже 1935 р. вирібні ціни зростають на 20%, споживчі на 9,8%, а заробітня платня лише на 5%. Можливо, що на такий зріст вирібних цін сприяюче поділали: кольоніяльна вистава в Брюселю, італійсько-абісинська війна та стабільність світових цін. Незначний зріст споживчих цін був вислідом цілого ряду актів з боку влади, а саме: злагіднення митних приписів, підвищення континґентів і зниження довозових такс, поруч з прямим впливом на промисл споживчих продуктів і на великі торговельні доми. Така політика привела, як нині бачимо (зі звіту Ван Зееланд-а з початком травня 1936), до найкращих вислідів. Робітничій клясі, таким робом, забезпечена певного роду стабільність платень, з незначною втратою на реальній платничій силі. Натомісць безробіття зменшилося більш, ніж на одну третину, чим досягнено релятивного поліпшення стану робітничої кляси взагалі. Тут треба підкреслити цю інтеліґентну тенденцію провідників робітничої кляси: спочатку прямувати до загального збільшення платничої сили, а потім до піднесення життєвого стандарту.

Господарське оживлення проходить повним кроком у всіх галузях промисловости: текстильній, будівельній, а що найцікавіше — в копальнях, які починають навіть виказувати зиски (це — дуже характеристичне, бо ця галузь зазнала найтяжчу кризу). Загальне економічне оздоровлення приваблює чужий капітал і дає змогу емісійному банкові знизити есконт на 2%. В санації кредитової системи відограє велику ролю нова кредитова установа (Société Nationale de Credit à l' Industrie) що була створена з метою мобілізувати кредити промислових підприємств. Значно тяжче приходить владі боротьба за зниження відсотку довготермінових позичок. Переведена конверсія державних позичок носить майже примусовий характер і без позитивних вислідів (нова — по конверсії — 4% консолідована позичка виносить 4,37%). Цей факт одначе треба скорше пояснити традиційною психольогією бельґійських капіталістів, які ставляться до державних паперів (особливо до обліґацій) неґативно, чим їх недовіррям до девалюації. Слід згадати ще той факт, що уряд був змушений присвятити досить значну частину з фондів ревальоризації золотого запасу на піддержку курсу державних паперів. Решта ревальоризаційних фондів пішла на переведення пляну публичних робіт. Переведення банкової реформи завдало урядові чимало труднощів — (з причини знесення мішаних банків), але він порівнюючи легко з цього вивязався утворенням установи для ресконту та ґарантії (L' office de réescompte et de garantie).

Так, що Бельґія, виступивши зі »золотого бльоку« — (золотий бльок був, можна сказати, пародією т. зв. Латинської Унії, бо сюди належали майже ті самі держави: Франція, Швайцарія, Бельґія) — дала надзвичайно цікавий та успішний приклад девалюації.

*
**

Загальний огляд вищенаведених прикладів девалюації за останні пять літ свідчить, що не має одної, певно-шабльонової девалюації; кожний з прикладів виявляє в собі щось характеристичного. Бачимо, що успіхи девалюації залежать не лише від самої реформи грошевого порядку, але в значній мірі від господарської структури даної держави. До цього прилучуються також умовини чисто соціяльного та політичного характеру.

Девалюація, яко метода боротьби з крізами сучасного господарювання, вимагає великої господарської зрілости даної держави. Вибір влучного менту, точність відгаду ступня знижки золотої вартости грошевої одиниці та добре намічений плян цілого процесу — узалежнюють успіх девалюації.

Можна дискутувати теоретичні підвалини девалюації, можна розходитися в поглядах щодо оцінки тих чи инших реальних здобутків девалюації, але життя свідчить, що не можна згори відкидати девалюацію. В певних випадках девалюація ділає як охорона перед загальним провалом господарського орґанізму: факт переведення девалюації припиняє панич-

ний страх з очікування на неї. Знова, в тих випадках, в котрих девалюація переводиться без жадної паніки та без руйнування кредитової системи (чи з захованням довірря кредитових верств), наступає господарське та соціяльне оздоровлення (головно зменшується безробіття). Одначе, не зважаючи на всі реальні здобутки девалюації, світове економічне оздоровлення може наступити лише з менту міжнародньої стабілізації грошевих систем і міжнародньої співпраці. **Д. Піснячевський.**

Чорна металюрґія на сході Европи і її відбудова по війні

Війна відбилася на південній металюрґії насамперед тим, що змінилися продукти її виробництва; припинилося постачання досконаліших машин та апаратів з закордону і значно погіршився ремонт. Однак і під час війни загальний розвиток цієї галузі продовжувався, хоч подекуди зменшеними темпами. За війни на Півдні бесемерування й томасування заступилося мартенуванням.

Революція й визвольна боротьба на Півдні заломили працю ч.*) металюрґії і враз катастрофально знизили її виробність. З р. 1917 утворилися несприятливі умови для праці південної промисловости взагалі, а особливо такої технологічно складної, як чорн. металюрґія. На кінець 1919 року металярні у більшості майже зупинили свою діяльність; високі й мартеновські печі одна по одній згасали. Керовництво цими підприємствами частково відкликалося закордонними управами, а те, що лишалося, з бігом політичних подій втрачало ґрунт для праці. Після окупування Півдня армією Московщини його ч. металюрґія підчас воєнного комунізму, вишукування поміж її адміністрацією »саботажників« й »контрреволюціонерів«, дезорганізувалась і руйнувалась з швидкістю блискавки. Праця ж її звелася на нівець уже в 1922 р. Промисловість, сконцентрована в малій кількості підприємств з досконалим устаткуванням і складними процесами, позбавлена висококваліфікованого керовництва стратила можливість працювати і швидко почала занепадати. Всілякі робітничі орґанізації, без інженерів, більшість яких радвлада зачисляла до табору своїх ворогів, не могли повести цієї промисловости. До цього ж ч. металюрґія Півдня, зосереджена в декількох точках, вимагала для своєї праці доброї організації транспорту задля постачання сировини й продовольчих продуктів для робітництва. А це було виключене в тодішніх умовах. З другого боку скупчення обєктів металюрґії сприяло швидшому їх нищенню. Інші райони металюрґії теж підпали тоді нищенню. Але, маючи менше досконале устат-

*) ч. — всюди значить; чорна (металюрґія); — висоті (печі). Бесемерування, томасування і мартенування — це ріжні способи витоплювання металю. — Ред.

кування й значно розкидані по великій території підприємства, вони зносили це занедбання з меншими стратами і процес руйнування відбувався в них менш інтенсивно.

До якого стану дійшли чорно-металюрґійні підприємства, може свідчити кілька ось таких фактів. В залізо-рудній промисловости Кр. Рогу, де перед війною $^{7}/_{10}$ з. руди добувалося підземними шахтами (на 39 рудниках з 44 з глибиною до 280 м.), в р. 1919 затопилися всі шахти і така-сяка праця тут провадилася ще лиш на 3 копальнях відкритими роботами. Зниження видобутку залізної руди дійшло до таких розмірів (у тис. т.)[1]:

Р.р.:	1913	1920	1921
Південь	7001,7	—	8,3
Урал	1831,7	143,3	83,3
Центр	541,7	23,3	48,3

За цими числами найбільше була зруйнована найпотужніша південна залізо-рудна промисловість.

Занепад власне самої ч. металюрґійної промисловости виявився насамперед в тому, що погасли високі і мартенівські печі та знизилося виробництво. Це виходить з таких даних (в кількостях і в тис. т.)[2]:

Таблиця ч. I.

	1913	1922	1913	1922	1913	1920	1921	1913	1920	1921	1913	1920	1921
	кількість в. п.		кількість м. п.		тисяч тонн чавуну			тисяч тон півпродукту			тисяч тонн гот. продукту		
Південь . .	57	2	87	6	3153,3	15,0	33,3	2776,7	45,0	35,0	2350,0	43.3	35,0
Урал	28	5	69	6	928,3	83.3	66,7	921,7	120,0	108,3	680,0	136,7	83,0
Центр . . .	95	4	68	12	131,7	18,5	16,7	700.0	28,3	21,7	625,0	20,2	36,7

Наведені дані свідчать, що в р. 1921/22 вся металюрґія СРСР ледве животіла, її штучно параліжували. Найглибше цей параліж засяг південну металюрґію, в якій в р. 1922, ніби як символ недавньої могутности, жевріли лише 2 високі печі і 6 мартенів, а витоплення чавуну в р. 1921 знизилося проти р. 1913 майже в 100 разів.

Зокрема стан південної залізо-обробної промисловости в 1921/22 р. у порівнянні з 1913 р. характеризується ще такими даними (дані за 1913 відносяться лише до тих фабрик, що працювали ще в р. 1921/22)[3]: (гл. таб. ч. II. на ст. 210.).

Як кількість вироблених продуктів, так і продуктивність праці знизилися значно більше, ніж кількість робітників і заробітна платня. А через це й власні кошти значно піднеслися. Це піднесення в південній промисловости складало: для чавуну — з 27—30 крб. на 96—120 крб. за тону, для мартенівської болванки —

[1]), [2]) Тяжелая индустрия в СССР, 1926, ст. 278, 294, 296, 278, 279.

Таблиця ч. II.

	Рік	Одержано чавуну	Тисяч тон: март. болв.	Тисяч тон: вальц. вироб.	Кількість робітників	Місячна заробітня платня 1 робіт. в карбованцях	Річне витоплення чавуну на 1 роб. в тон.: в металюрґії	Річне витоплення чавуну на 1 роб. в тон.: в цехах в. печей	Річний виріб вальцьованого металю 1 роб. в тонах	Пересічна витрата вугілля (без коксу) на 1 тону готового виробу в тонах
Абсолютні	1913	1,827,3	1,845,0	1.555,0	48619	43,30	37,6	313,3	31,6	1
числа	1921/2	80,0	125,0	96,7	28454	14,85	2.8	61,3	3,4	6
% 1921/22	до 1913	4,4	7,0	6,2	58,5	34,3	7,5	19,6	10,6	600,0

з 43,20—48 крб. на 150—180 крб., для рейок — з 54—66 крб. на 342 крб., для дрібносортового заліза — з 53,4—66 крб. на 312 до 369 крб.[4]). Зїзд металопромисловців, що відбувся в Москві в листопаді 1922 р., визначив вл. кошти металюрґійних виробів у середньому в 300% у відношенню до р. 1913.

Очевидно, що такий занепад металюрґії треба вважати епізодичним й вислідом штучного занедбання, а не органічного процесу в цій галузі.

Підсумовуючи вищенаведене, констатуємо, що: 1. Схід Европи розпоряджає в кількох районах природніми ресурсами для створення й праці чорної металюрґії; 2. найсприятливіші умови для розвитку цієї індустрії мають Україна й П. Кавказ; 3. центрами ч. металюрґії перед війною на Сх. Европі були: Урал, Південь, Центр і Царство Польське; 4. південна металюрґія була наймолодшою серед інших районів, але розвивалася вона найбуйніше; 5. ч. металюрґія Півдня перед війною мала всі дані до дальшого розвитку і в р. 1918 вона уже постачала коло $^{7}/_{10}$ чавуну в к. імперії; 6. основою для індустріяльного розвитку к. Росії перед війною була ч. металюрґія Півдня; 7. революція, визвольна боротьба і особливо перші роки панування влади СРСР майже паралїжували ч. металюрґію к. імперії; 8. діяльними в цей період у всіх районах лишилося по декілька високих і мартенівських печей, а витоплення чавуну зійшло на нівець; 9. при цьому найбільше зруйнувалася південна металюрґія в якій витоплення чавуну в 1921 р. знизилося в порівнянні з 1913 р. майже в 100 разів.

Покладений в основу економічної політики СРСР постулят: найшвидшим темпом індустріялізувати країну — вимагав особливої уваги від влади до положення чорної металюрґії. Без розвитку останньої, вигуки про індустріялізацію лишилися б марними Для войовничої ж групи керівництва СРСР ч. металюрґія потрібна була для мілітарних цілей. Все це примусило владу СРСР з особливою інтенсивністю взятися за відновлення чорно-металюрґій-

[3]), [4]) Металлургические заводы Юга России, ст. 442.

ної промисловости, що за декілька літ (головно) тою ж владою була доведена майже до повної руїни.

Рік 1922 є переломовим в положенні ч. металюрґії. З цього часу починають розпалювати згасші великі печі, роздмухувати мартенівські і робити деякі, бодай найменші, ремонти. У цьому році для обслідування південної металюрґії призначається спеціяльна комісія на чолі з Н. Н. Богдановим, головою ВСНХ. Ця комісія з 18 обслідувала лише 10 металярень і прийшла до висновку, що послідовно можна урухомити лише 5 (зразу ж тільки 3). Лише ці 5 металярень станом устаткування і сортиментом вироблених продуктів були найпотрібнішими державі. Решта, або задля своїх виключних розмірів й технічного устаткування (як напр. Петровська металярня) були не під силу, за тодішніх державних умов, щоби пустити їх в рух, або мали дуже застаріле й зужите устаткування, як на Юзівській металярні, або вимагали поліпшення транспортних засобів (приведення до порядку портів, поглиблення каналу в Озівському морі) для довозу керченської руди, якою користувалися головно металярні Таганрозька та Руський Провіданс. Вісім металярень з ріжних мотивів лишилися без обслідування.

За вислідом цієї комісії, на обслідуваних металярнях цехи в. печей, хоч і прийшли до жалюгідного стану, всеж, після певного ремонту, надавалися до урухомлення. Бесемеровські й томзсовські цехи могли розпочати працю після незначного ремонту, але на їхні вироби був малий попит, а для постачання керченської з. руди повстали значні труднощі. Мартенівські печі були в досить доброму стані і легко могли розвинути працю до передвоєнних норм. Вальцювальні ж цехи були в незадовільному стані, бо в них значно відстала механізація праці, дуже застаріли деякі майстерні і в більшій частині не закінчилася елєктрифікація. Елєктростації на металярнях теж мали значну частину двигунів, що потребували ремонту, і майже не мали запасових ремонтових матеріялів для майстерень. — Загальний висновок комісії був той, що стан основного капіталу досліджених металярень дуже серіозний і що він в значній частині обезвартнився. При цьому і решта капіталу обезвартниться, якщо в ближчі роки не почнуться відновлювальні праці. Такі ж приблизно міркування комісія висловила і відносно необслідуваних нею фабрик, підкреслюючи, що через застарілість, знищення й загально незадовільний стан, велика частина їхнього основного капіталу стратиться, якщо в найближчому часі не вжиється заходів до їх перебудови, ремонту й підтримки в належному стані.

З наведеного ясно, що праця металюрґії цілого Сходу Европи, а зокрема південної, в перші роки влади рад зійшла майже на нівець, виробність її спинилася. Потенціяльні ж можливості цієї індустрії лише подекуди зменшилися. Фундаментальні будови, більші машини й апарати, шляхи, фабричні традиції, кадри робітників, нижчого й середнього технічного персоналу і т. ін. все ж не могли за декілька років зникнути без сліду. Через це зниження

продукції чорної металюрґії в рр. 1919—1921 треба вважати випадковим епізодом, з якого при нормальному веденні господарства ч. металюрґія швидко вирівнювалась би до довоєнного стану. Очевидно, що пізніший розвиток цієї індустрії слід порівнювати з довоєнним станом, а не з випадковим моментом найглибшого занепаду, як то часто роблять радянські статистики, досягаючи у цей спосіб астрономічних успіхів. Слід памятати, що південна металюрґія, наприклад, вже перед війною по технольоґічних своїх досягненнях дорівнювалась до західньо-европейської і перспективно виявляла велику активність до розвитку. Після війни, в умовах підупаду залізничих шляхів, промислового й с.-господарського устаткування, перед ч. металюрґією Сходу Европи намічувалися добрі перспективи розвитку. Лише з огляду на ці перспективні можливості слід аналізувати реконструкцію й розбудову цієї промисловости. Зміни, які ніби зайшли за плянами радвлади, частіше є лише виконанням, і то не завжди належним, тих проєктів, які підготовлялися ще за капіталістичних відносин. Таким є плян створення металюрґійного центру на Уралі, будова Дніпрельстану і створення на його енерґії якіснішої металюрґії, тощо.

За проф. Я. Б. Діманштейном металюрґія Донбасу (включаючи вугільні, залізо- й манґано-рудні копальні, що належали металярням) перед світовою війною посідала 400—450 млн. крб.[5]) основного капіталу, а на той час уральська — розпоряджала не більше як 75 млн. крб., себто перша була потужніша від другої в 5—6 разів. За період відновлення (рр. 1925/26—1928/29) в металюрґію Півдня вкладено 290 млн. крб. при вартості (на кінець періоду) основного капіталу в 530 млн. крб., а в Уральську, що тоді ж мала основного капіталу 199 млн. крб., інвестовано 147 млн. карб.[6]). Південна металюрґія потужніша, більш зруйнована, ніж уральська, а для відновлення її інвестується 54,7% від основного капіталу, тоді як у другу — 73,8%. Отже з самого початку влада СРСР уважніше поставилася до відновлення металюрґії на Уралі. Після ж приняття директиви про перенесення промислового центру Росії на Схід і створення другого могутнього металюрґійного осередку на Уралі, фаворизування останнього зросло. Так, за першу пятирічку на Півдні за проєктом »Сталі« будувалися лише 2 металярні: першої черги — Керченська й Дніпросталь з вкладом на це 226,2 млн. крб., а за цей же час на Сході на будову лише металярень в Магнітогорську й Кузнецьку інвестується 314,6 млн. крб., або кругло на 30% більше. Натурально, що південна металюрґія за 1-у пятирічку вже значно відстала від східньої. Інтереси народнього господарства Півдня, значно потужнішого від Сходу, не могли при цьому не зазнати упосліджения.

[5]) Я. Б. Диманштейн, Порблема районирувания металлопромышлености, 1927, ст. 77.

[6]) Промышленность СССР в 1927/28 г., 1930, ст. 18, 38.

На 2-у пятирічку в ч. металюрґію ріжних районів СРСР в ціні 1933 р. проєктуються такі інвестиції (в млн. крб. і у %% в СРСР) [7]:

Південь		Схід		Центр	
Млн. карб.	%%	Млн. карб.	%%	Млн. карб.	%%
4141,0	45,92	3992,0	42,13	653,0	7,24

Ці дані свідчать, що й на 2-гу пятирічку присвячується головна увага на розбудову східньої металюрґії, хоч перспективи її для розвитку значно гірші, ніж південної. Останню забезпечується рудою й паливом за нормальних тарифів, а східня, власне уральська, — користає зі штучного їх зниження при довозі вугілля при 2000 км. При такому розподілі вкладів капіталу південна металюрґія мусить потроху втрачати ту свою значну перевагу в загальному господарстві Сходу Европи, яку вона набула між іншими районами в к. Росії, використовуючи найсприятливіші умови за нормального розвитку. Таким розподілом інвестицій влада СРСР гальмує натуральний розвиток металюрґії Півдня і штучно створює велетенські металюрґійні центри на Сході, головно на Уралі.

Варто ще, бодай побіжно, зупинитися на способах визначення темпу розвитку ч. металюрґії Сходу Европи. Як ми уже згадували, мінімальну чинність цієї галузі в рр. 1920—1922 слід відносити до її штучної, спонтанної глибокої депресії, викликаної головно початковим господарювання радвлади, а початком її розвитку — 60—80 рр. минулого сторіччя. Між тим деякі з радянських авторів , зокрема академік С. Струмілін, порівнюють, починаючи з р. 1924, розвиток металюрґії Сходу Европи з капіталістичними країнами. Для цих країн беруться ось які початкові роки ч. металюрґії: для Анґлії — 1831, для Франції й СДПА — 1854 і для Німеччини — 1864. Після цього акад. С. Струмілін робить висновок, що радянська металюрґія пройшла шлях розвитку всього за 10 років (1924—1934), а капіталістичні країни спромоглися на те саме, витративши в середньому 58 років[8]). — Насамперед у цьому порівнянні розвиток металюрґії в капіталістичних країнах починають від будови першої печі, розсліду й розробки сировинних родовищ, орґанізації транспорту, підготування технічних і робітничих кадрів і взагалі від творення традицій цієї індустрії. Початком же розвитку металюрґії Сходу Европи приймають момент прокидання її з короткого сну. Між тим вона вже раніше пишалася працею сотень в. печей і мартенів, задовольняючого розслідженими на той час і експлуатованими родовищами сировини, розвиненою в деяких районах релятивно добре мережою залізничих, а навіть водяних шляхів, вистачально, хоч і не в такій мірі, як в Зах. Европі, підготованими технічними та робітничими кадрами. Ясно, що ак. С. Струмілін порівнює взяті

[7]) Второй пятилетний план развития народного хозяйства СССР (1933—1937 гг.), 1934, ст. 268—275, 260.

[8]) Плановое Хозяйство. 1935, ч. 2, ст. 35.

цілком у ріжних умовах металюрґії Сходу Европи й капіталістичних країн. Такий підхід не можна визнати обєктивним, науковим дослідом, а лише безоглядною політичною тенденцією, що розраховує на безкритичного читача. Обєктивно, розвиток ч. металюрґії Сходу Европи почався з 1860—1887 років; себто він відбувався вже на протязі 74—57 років (до 1934 р.). Коли навіть відтягнути час штучно спаралїжованого стану, т. є яких 5 літ, і страту, в звязку з відновленням праці, ще коло 6 років (до р. 1928), то й тоді розвиток цієї промисловости матиме за собою 63—46 років, а не в 10, як то довільно визначив згаданий автор. Звичайно, що південна металюрґія розвинулась у порівнянні з европейською на яких 10 років швидче, але при цьому вона, як наймолодша, користалася, крім сприятливих умов, набутим досвідом Европи.

Необхідно також проаналізувати дуже поширене серед совітських авторів твердження, що ч. металюрґія Сходу Европи за панування СРСР великими кроками ступає наперед, а в капіталістичних країнах вона ніби у цей же час реґресує. Найчастіше на доказ цього наводиться піднесення продукції, рівняючи її з 1922 роком повного занепаду. Якщо вже не зважати на якість продукції, то порівнювати треба не з моментом повного зупинення чинности цієї галузі, а з періодом нормальної її праці і брати на увагу ті перспективи, які за цих умов вона мала. Хіба, за нормальних умов розвитку, південна — скажемо — металюрґія, що перед війною дорівнювалася до стану европейської, занепала б в капіталістичних відносинах і припинила б працю? Хіба вона не скористала б з досягнень, що їх за цей час здобули капіталістичні краї? Щодо твердження про занепад ч. металюрґії в капіталістичних країнах, то це можна віднести лише до зменшення кількости продукції, що стоїть у звязку з теперішньою кризою світового господарства. Та всеж у капіталістичних кріїнах, хоч і згашено багато печей, але ж їх не занедбано. При зміні конюнктури ці печі розпалюються і виказують продукцію, про розмір якої радянська металюрґія ще довго не може мріяти. За те й добування чорного металю у капіталістичних краях так піднеслося, що металюрґія СРСР тепер відстає від неї більше, ніж за часів імперії.

Слід також згадати про творення шляхом реконструкції, чи побудовання всіляких велетнів і комбінатів, що їх уможливила нібито радянська дійсність. Насамперед треба ствердити, що ці спорудження радянського промислу є цілковито дитиною інтелектуального розвитку капіталістичних країн. Авторами, конструкторами й керівниками-будівничими їх переважно були представники капіталістичного світу. Останні принесли на Радянщину свій досвід і досягнення, що вже перейшла їхня батьківщина. В капіталістичних країнах реконструкцію й нові будови переводять теж, цілковито використовуючи досягнення сучасної техніки, але — без гучної реклями, якою все те супроводиться на Радянщині. Треба взяти на увагу й те, що найвідповідніші машини й апа-

рати, які оправдалися на праці в капіталістичних країнах, постачають в радянській металюрґії закордонні фірми. Не тільки виготовлення тих апаратів, але часто й праця біля них є радянському технікові не під силу без европейського інструктора. Якщо би був такий реґрес в металюрґії капіталістичних країн, як часто на це вказується в радянській літературі, то хіба з таким трудом (і то лише в деяких покажчиках) наближалась би металюрґія СРСР до европейської?

Перейдім тепер до розгляду окремих покажчиків чор. металюрґії СРСР і порівняймо їх з капіталістичними країнами. Відновлюючи працю добування з. руди, в СРСР ввесь час намагаються перевести концентрацію по зразку З. Европи й СДПА як копалень, так і енерґопостачання для них. В південній залізорудній промисловості це до деякої міри досягнуто після р. 1930 шляхом зосередження добування в Кривому Розі виключно закритими роботами на 8 копальнях і енерґопостачання від однієї стації, потужністю на 30 тис. квт., а в Керчі — будуванням одного Камиш-Бурундського руднику. Однак ці досягнення не можна вважати чимсь особливо визначним в порівнянні з можливостями, що були за нормального розвитку. Річ у тому, що ще у 1913 р. в Кр. Розі підземними працями добувалося $^{7}/_{10}$ з. руди і проєктувалося сконцентрувати енерґопостачання. Важко припустити, щоб по війні за капіталістичних умов продукції не було придбано в цій галузі того ($^{3}/_{10}$ видобутку закритими способами при концентрації виробництва), чим так пишаються сьогодні керівники цієї промисловости на Радянщині. Динаміка добування з. руди у періоді відбудови визначається так (для головніших районів СРСР і деяких держав світу в тис. т.) [9]):

Таблиця ч. III.

Рік	Південь	Урал	Центр	СРСР	СДПА	Анґлія	Франція	Німеччина	Швеція	Іспанія
1913	7001.7	1831,7	541.7	9375.1	62975	16248	43054	7371	7474	9862
1928	4722,1	1094.4	1850,1	7124,1	63195	11443	49191	6475	4669	5771
1933	9380,5	4226,4	723,3	14562,2	17835	7581	30207	2592	2699	1833

Серед продуцентів світу залізної руди положення СРСР піднеслося з 5-го місця в 1913 р. на 3-е в 1933 р. Особливо зріс видобуток на Уралі — в 2,3 рази, а в найголовнішому, південному

[9]) Тяжелая индустрия в СССР, 1926, ст. 278; Социалистическое строительство СССР. Статист. ежегодн., 1935, ст. 178; Капиталистические страны в 1913, 1928—1934 гг., 1935, ст. 38.

районі — в 1,3 рази проти 1918 р.; або по Півдні річно приростало пересічно 118,9 тис. т. Пересічний же річний приріст видобуття з. руди перед війною виконував за останні 12 років 262 тис. т., себто двічи більше, ніж за останні 20 років по війні. Отже особливих успіхів в рудодобуванні на Півдні не виявлено. Підготування криворізької руди до завантаження для в. почей досі теж не впорядковане, через що фізико-хемічні процеси топлення чавуну протягаються, а з. руда виходить з димовими ґазами в кількості 8, 10 аж 12% і марно втрачається[10]). Ще досі також не налагоджено потрібного аґльомерування керченської з. руди. Таким чином особливих успіхів в залізорудному господарстві головного району — Півдня — ні за кількосним, ні за якісним станом не виконано. На Уралі ця промисловість кількосно піднеслася більше, але якісними покажчиками вона похвалитися теж не може.

Виріб другої основної сировини — коксу — теж не може виказати особливих придбань під радянським керівництвом. Не зважаючи на гостру потребу докладного сортування, для донецького кокс. вугілля, за проєктом на 2-у пятирічку, будуватиметься сортувалень лише на $^3/_4$ продукції. А між тим попільність коксового вугілля значки ПЖ збільшилася тут з 10,9% у р. 1924/25 на 13,63% за р. 1933[11]). Донецький же кокс ще у р. 1928/29 мав 11—12% попелу й 1,8—1,9 сірки% (частіше ж 2 й більше проц.), в той час, як кузнецький кокс містить 9,5% попелу й не більше 0,5% сірки, німецький відповідно: 8—9 і 1,1—1,2%, анґлійський 7—8 і 1%, а в американському більше як 0,7% сірки не допускається[12]). Бачимо, що і кокс для південної металюрґії готується гірший, ніж для уральської з Кузбасу, хоч Південь й досі творить основу цієї індустрії і взагалі індустріялізації цілого СРСР.

На 1. І. 1935 південна металюрґія мала 16 готових металярень і одну Камиш-Бурундську в будові, та 7 метальообробних фабрик[13]), проти 17 металярень та 5 метальообробних фабрик на р. 1913[14]). На Уралі, в Центрі, кількість підприємств скоротилась, зате то вони значно побільшали. Що ж до змін у кількості в. печей, то вони були по революції такі[15]): (гл. таб. на ст. 207.).

За цими даними в. печі Сходу Европи, що майже погасли в перших роках большевицької влади, почали потім поволи функціонувати і дійшли приблизно до довоєнного стану. Високі ж печі капіталістичних країн погасли, під натиском пізніше почавшоїся кризи 1934 р., в кількости на 50 і більше відсотків її стану. Та все ж щодо абсолютної кількости чинних в. печей СРСР незначно

[10]) Промышленность СССР в 1927/28 г., 1930, ст. 23.

[11]) Перспективы Донбасса на второе пятилетие 1933—1937 г., 1933, ст. 84.

[12]) К. Ф. Березов, Размещение черной металлургии, 1933, ст. 159.

[13]) Карта тяжелой индустрии СССР. Европейская часть, 1935.

[14]) Тяжелая индустрия в СССР, 1926, ст. 271, 272.

[15]) Там же, ст. 294, 296; Плановое Хозяйство, 1935, ч. 2, ст. 27; План, 1935, ч. 1, ст. 11; Социал. строит. СССР. Статист. ежегодн., 1935, ст. 180.

Таблиця ч. IV.

Роки	Південь	Урал	Центр	СРСР	СДПА	Німеччина	Франція	Анґлія
1913	57	28	95	180	268	131	131	338
1922 (1.X.)	2	5	4	9	—	—	—	—
1928 (1.I.)	31	69		100	192	104	157	143
1934 „	47	12	42	101	65	71	85	98

перевищив поодинокі капіталістичні краї, що саме тепер перебувають розгар кризи. Наймогутнішою між районами являється всеж таки металюрґія Півдня, яка серед капіталістичних країн займає одначе скромне місце.

Відомо, що зростання корисного обєму в. печей спричиняється до низки поліпшень в металюрґії, як піднесення продукції, поліпшення механізації процесів, тощо. Через це в СДПА й З. Европі прямують завше до збільшення корисного обєму в. печей. До війни металюрґія к. Росії під цим оглядом не відставала від Европи лише на Півдні. Роблячи — після руїни — капітальну реконструкцію й будову нових в. печей, перебудовуючи Урал на мінеральне чавунотоплення, влада СРСР використала, природньо, технічний досвід і ради капіталістичного світу та піднесла корисний обєм в. печей, як то видно з таких даних про середній обєм однієї в. печі в м^3 [16]):

Роки:	Південь	Урал	Цілий Схід	Центр	СРСР
1914	382	—	—	—	190
1928	446	—	—	—	290
1934	542	272,5	275,9	261,6	389
1935	574	276,2	310,1	313,8	428

З цих даних легко пересвідчитися, що південна металюрґія мала найбільші в. печі (у двічі більші від уральських і Центру). На 1935 р. корисний обєм в. печей південної металюрґії зріс майже в півтора раза, що за нормальних умов розвитку не було важко осягнути. Ці надбання все ж таки відстають від европейських, тоді як перед війною під цим оглядом металюрґія Півдня стояла на рівні з европейською. Наведені числа вказують також, що базою в СРСР лишився й далі Південь.

Важливою й характеристичною прикметою в. печей є їх обєм в м^3, що вимагається на витоплення 1 тони чавуну за добу. Цей коефіцієнт залежить від обєму в. печі, якості з. руди (бідна руда по-

[16]) План. Хоз., 1935, ч.2, ст. 27; План, 1935, ч. 1, ст. 11; Соц. строит. СССР. Стат. ежег., 1935, ст. 180.

Таблиця ч. V.

Роки	Південь	Урад	СДПА	Німеччина	Франція	Анґлія
ЗАЛІЗНА РУДА						
1932	1,696	1,904	1,725[17]	1,650[18]	—	—
1933	1,837	1,821	—	—	—	—
1934	1,700	1,750	—	—	—	—
КОКС						
1932	1,162	—	0,872	0,884	1,128[19]	1,108
1933	1,192	—	—	—	—	—
1934	1,100	—	—	—	—	—

требує більшого обєму), простоїв гарячих і холодних, степеня механізації праці тощо. Довоєнна праця ч. металюрґії Сх. Европи лише на Півдні надається для порівнання з европейською, бо уральська витоплювала тоді чавун на деревляному паливі. Південна ж металюрґія міняла цей свій коефіцієнт так: 1904 р. потребувала 2,48 м^3, а в 1913 р. — 2,11 м^3 на 1 тону чавуну, дорівнюючись до металюрґії Анґлії, Франції й Бельґії. У період відновлення, після ліквідації дрібніших в. печей та збудування декількох нових великих, цей коефіцієнт натурально покращав, а саме: середній для СРСР в 1932 р. — 1,75 м^3, в 1933 р. — 1,70м^3, на Півдні ж в р. 1933 він виносив 1,60м^3 для криворізької з. руди і 2,18 м^3 для керченської, тоді як уже в 1930 р. англійська металюрґія працювала з 3,2 м^3, французька й бельґійська з 2,3 м^3 (бідні з. руди), американська з 1,21 м^3 і німецька з 1,11 м^3. В 1932 році СДПА поліпшили цей коефіцієнт на 1,17м^3, а Німеччина — на 1,07 м^3 [20]). В 1934 р., за І. Хавіном[21]), цей коефіцієнт хитався між 1,14 м^3 (металярні Макіївська і Кузнецька ім. Сталіна) і 1,45 м^3 на Н. Салдинській металярні (Урал), а в III квартал 1935 р. від 0,87 м^3 на Макіївській до 1,23 м^3 на Костянтинівській ім. Фрунзе. Шлейфер визначає коефіцієнт використання обєму в. печей на Півдні на 9 І. 1936 р. в 0,98 м^3, тоді як в грудні 1935 р. він був — 1,08 м^3. На жаль, за останній період не маємо для порівняння даних з капіталістичних країн, але важко припустити, щоб у СДПА чи Німеччині ці коефіцієнти не знизилися ще далі. Оче-

[17]) 1929 р. [18]) 1928 р. [19]) 1930 р.

[20]) Кризисные сдвиги в черной метталургии, М. 1934, ст. 11; План. Хоз. 1934, ч. 5—6, ст. 70.

[21]) Плановое Хозяйство, 1935, ч. 2, ст. 53.

видно, що й по цій ознаці ч. металюрґія СРСР дорівнюється до капіталістичних країн, себто набула те положення, яке вже перед війною мала південна металюрґія, а це означає цілком нормальний розвиток в умовах капіталістичних відносин.

Перед війною на 1 т. витопленого чавуну в південній металюрґії пересічно витрачалося 1,9 т. з. руди і коло 2,5 т. к. вугілля, або коло 1,72 т. коксу, при витраті в Европі й СДПА від 1,001 до 1,5 т. коксу. За останні роки ці витрати визначилися так (старі металярні): (гл. таб. ч. V. на ст. 218.).

За цими даними хоч дещо і осягнено поліпшення у витраті сирових матеріялів металюрґією СРСР, але його не вистарчає для дорівнання до капіталістичних країн. По стратах же ґазу з високих печей найдосконаліша південна металюрґія в р. 1929/30 дійшла до пересічних 19,3%, тоді як ці страти на той же час на металярнях Німеччини хиталися в межах 8,4%, себто були у 2,3 рази менші.

В. Іванис.

З КООПЕРАТИВНОЇ ОРҐАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ

Кошти торговельного розподілу засобів поживи і кольоніяльних товарів в кооперативних і приватних крамницях.

Питання »дорожнечі« спонукало Міжнародній Кооперативний Союз повести студії в напрямі розсліду коштів торговельного розподілу так в кооперативних, як і приватних підприємствах. Його студії відносяться до передвоєнного часу і до літ 1930—1932. Матеріялом до студій кооперативної торговлі послужили йому відповіді на квестіонар[1]), зладжений МКС і розісланий кооперативним орґанізаціям в 1933 р. Що до приватної торговлі, то МКС користувався даними з потрібної йому ділянки, зібраними приватними і державними установами[2]) поодиноких держав.

[1]) Квестіонар обіймав слідуючі питання: I. Кошти в роках 1914, 1924, 1931; а) кошти персоналу; б) кошти парцель, будинків, підприємств; в) податки. II. Статистика: а) число членів кооператив; б) збут кольоніяльних товарів і розподіл того збуту на збут для одного члена, одної складниці і одного службовика. III. а) страта на вазі, б) страта на відписанні, в) умовини праці.

Відповіди прислали: Арґентина, Австрія, Бельґія, Болгарія, Чехословаччина, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Велика Британія, Мадярщина, Литва, Норвеґія, Польща, Еспанія, Швайцарія і Швеція. Для переведення міжнародного порівнання найліпше надавалися відповіді з тих держав, що є написані розстріленими буквами.

[2]) Інститут для досліду конюнктур і торговлі в Німеччині; Інститут для

Розсліди МКС не обмежуються до одної ґрупи товарів, або виключно до питання коштів, але стараються розвязати проблєму своїх дослідів з огляду на її значіння для національного господарства поодиноких держав, як також охоплюють загально питання тягару коштів і його впливу на доходовість та покупну силу населення.

Загальні кошти розподілу.

До загальних коштів торговельного розподілу вчисляємо: кошти понесені фабрикантом, гуртівником і детайлістом. Вони відносяться до товарів ріжного ступня продукції, як півфабрикатів, сировини так і готових товарів. Всі ці кошти покриває посередньо споживач, але найбільш безпосередньо доймають його кошти, що походять з розподілу товару в дрібній торговлі.

Кошти розподілу, в більшості капіталістичні в цілому світі, зїдають поважний відсоток національного майна; назагал вони є високі, а в часах господарської кризи навіть зростають. Причину зросту тих коштів, в часах господарського упадку, вияснюють браком торговельного руху і трудністю достосувати кошти розподілу до промислової і рільничої продукції, яка чимраз більше падає. І так, коли наприклад до 1929 року кошти розподілу в В. Британії виносили 27% цілої продукції, то 1929—31 роках зросли до 33%; в Спол. Державах зросли кошти в крізових часах з 25% на 32,7% (1932 р.); а в Німеччині, коли загальна продукція в 1929—31 роках змаліла о 38%, то кошти розподілу впали заледви о 10%, а виносили в 1925—29 роках 20—25% цілого національного доходу. Коли приглянемося тепер, яка пайка детальної розпродажі припадає на приватну, а яка на кооперативну торговлю, то побачимо, як ілюструє це подана табеля, що в Великій Британії відграє споживча кооперація велику ролю при заосмотрюванню населення в середники поживи, але все таки її участь в детальній торговлі виносить, як бачимо з наведених даних, всього 12,4%, а в інших державах ще менше. (Таб. ч. І. гл. на ст. 221).

На підвишку коштів розподілу в детальній торговлі, які мусить оплатити споживач, має вплив не тільки капіталістичний спосіб торгування, але й інші обєктивні чинники, як[3]): часове хвилювання торгу (сильний рух в певних порах дня, або року, що впливає

торговельних дослідів в Штокгольмі, Інститут Господарства і Історії в Копенгазі; Рільнича Секція при Союзнім Уряді Швайцарії; Банк в Анґлії і Купецький Союз Великої Британії; праці поодиноких інститутів при американських університетах і інші.

[3]) В берлінських каварнях найбільший рух припадає на час від 4—7 год., але в суботу виносить 52,8%; в середу 43,4%, а в понеділок і вівторок тільки 6,8—9% тижневого обороту. В Анґлії виступають сильно місячні хвилювання, найбільший оборот припадає на липень і грудень.

Таблиця ч. I.

Держава	Велика Британія	Сполучені Держави	Німеччина	Франція	Швеція	Голяндія
Вартість товару проданого в детальній торговлі	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Приватна торговля: деталь, гуртівня і інші роди дрібної продажі	87,6	99,6	95,4	98,6	92,4	99,0
Споживчі кооперативи	12,4	0,4	4,6	1,4	7,6	1,0

на більший або менший попит)[4]), кошти перерібки[5]), пересічна висота кожної трансакції, ґеоґрафічні і технічні умовини.

Кошти розподілу в приватній і кооперативній торгівлі.

Порівняти кошти розподілу детальної торговлі в ріжних краях приходиться досить трудно. Ці труднощі випливають з причин термінольоґічних, або з ріжних місцевих умовин, ріжних метод приватної та кооперативної господарки, орґанізації торговлі, як також з фінансових ріжниць. Інший зміст мають торговельні кошти в кооперативній, а інший в приватній торговлі. В приватній оплачує споживач кошти і зиск продуцента, а в кооперативній — надвишка в формі звороту вертає назад до споживача. Ця господарська ріжниця є дуже важна при переводженню порівнання. І тому при порівнанню узгляднюється кошти-брутто (товар + достава + опакування + зиск гуртівника і деталіста) і власні кошти (нетто) приватної та кооперативної торговлі.

Кошти розподілу в кооперативній торговлі є ріжні для ріжних держав. І так для 1931 року виносили в %% торгу:

[4]) Імпортова ціна 100 анґ. фунтів сирої кави виносила в Німеччині 128 марок у 1930 році. По вчисленню достави і виладування ціна підскочила на 213 мар. В дрібній торговлі споживач заплатив 400 мар., бо треба було покрити: палення, страти на товарі, кошти, зиск гуртівника і деталіста, довги, податки і т. п.

[5]) Деталіст набуває деякі середники поживи тільки в малій кількості, але зате часто і спроваджує нераз з далека. І так у 1930році коштував у Берліні (кошти-брутто) один сот. картофель 132% коштів продуцента.

Румунія		19,10
Швайцарія (Женева)		18,05
Франція (Льотаринґія)		15,28
Німеччина	(14,41)	13,04
Австрія		14,28
Литва		14,12
Мадярщина		13,70
Велика Британія		13,50
Фінляндія		13,24
Швайцарія (Базилєя)		12,85
Швайцарія (Берн)		12,48
Еспанія		12,00
Чехословаччина (німецькі кооперативи)		11,45
Швеція	(10,73)	12,63
Данія		10,40
Норвеґія		10,6
Швайцарія (Вінтертур)		9,65
Чехословаччина (чеські кооп.)		9,36
Швайцарія (Циріх)		8,77
Польща	8,28—	8,45
Фінляндія	5,11—	6,98

Взагалі кошти є більші в містах, а менші на селах. Менші, але зглядно високі були перед війною, а сильно зросли по війні.

Держава:	1914 %	1924 %	1931 %
Велика Британія	6,45	9,70	13,50
Німеччина (1932)	7,11	10,98	13,04
Франція	—	13,11	15,28
Австрія (Відень)	11,30	12,61	13,57
Швеція	8,78	11,39	12,63
Чехословаччина (чеський союз)	6,60	—	9,36
„ (німецький союз)	6,46	10,32	11,45
Швайцарія — Циріх	5,44	9,19	8,77
„ Вінтертур	8,37	8,67	9,65
Фінляндія	—	10,14	13,24
Естонія	—	6,42	7,80
Польща	—	9,23	8,28

Коли порівняємо кошти розподілу в приватній і кооперативній торговлі, то вражає нас невелика ріжниця між одною а другою головно в скандинавських краях. Загально в ріжних краях кошти розподілу в кооперативній торговлі вагаються між 10 і 15% торгу.

Край	прив. торговля кошти брутто	власні кошти	кооп. торг. власні кошти	зиск-нетто продуцента
		в % %		
Анґлія	15,00	10,00	13,50	1,50
Німеччина	21,70	—	13,04	8,66
Швеція	16,20	12,30	12,60	3,60
Данія	20,50	12,70	10,40	5,10
Норвеґія	14,20	10,70	10,60	3,60
Швайцарія	18,64	14,47	12,85	5,79
Мадярщина	16,40	13,00	13,70	2,70

Величина кооперативних крамниць і їх працездатність.

Порівняння коштів приватної і кооперативної торговлі зазначене на повищій таблиці відноситься до поодиноких держав у цілості і не узгляднює величини торговельного обороту, ґеоґрафічного положення, способу розпродажі і величини крамниць, що однак відграє велику ролю при оцінюванні прикмет кооперативної торговлі. Праця і працездатність в кооперативних крамницях залежить від льокальних умовин даного краю — та все таки, коли порівняємо кооперативи інших держав, чито під оглядом відношення до членів (торг — на одного члена), чито відношення до службовиків (торг на одного службовика), чито відносно коштів розподілу до величини обороту, то можемо знайти певні загальні, спільні ціхи. І так: шведські, анґлійські, німецькі кооперативи виказують, що найліпше розвиваються ті споживчі кооперативи, які мають малий загальний оборот і малу кількість персоналу. Вони ліпше використовують закупочну силу своїх членів. Для переведення порівняння ділимо кооперативи на три ґрупи: а) малі, б) середні і в) великі, залежно від величини торгу.

I. Торг на члена річно:

Швеція:

заг. торг	торг на члена
в) 1.000.000 корон	353 корон
б) 500.000—999.000 корон	422 „
а) 499.000 корон	512 „

Анґлія:

заг. торг	торг на члена
в) 1.000.000 £	12 £
б) 400.000—600.000 £	16 £

II. Торг на службовика річно:

1932.

Німечина:

заг. торг	число занятих	торг на службовика
в) 119,447 марок	4,1	30.182 марок
б) 84,811 "	3,4	32.000 "
а) 78,772 "	2,9	33.000 "

Швеція:

Поділ не на основі величини обороту, тільки на основі пересічного числа занятих.	4—6	33.282 корон
	2—3	42.385 "

III. Торг і величина крамниці та кошти розподілу:

Чехословаччина (чеський союз).

заг. торг	кошти розподілу*)
в) 10.000.000 ч. корон	11,02%
б) 2—10.000.000 ч. корон	10,56%
а) —2.000.000 ч. корон	7,92%

Чехословаччина (німецький союз).

в) 28.000.000 ч. корон	15,68%
б) 23.800.000 " "	12,04%
а) малий оборот	8,67—10,5 %

Данія.

в) 600.000 корон	10.4%**)
б) 100.000 "	10,4%
а) 30.000 "	7,8%

Швеція.

в) великі крамниці	11,47%
б) середні крамниці дещо менше як	11.47%
а) малі "	9,91%

Велика Британія.

в) великі крамниці	15,69%
б) середні "	13,75%
а) малі "	10,30%

Німеччина.

в) великі крамниці	—
б) 5—10.000.000 марок	15.9%
а) —5.000.0000 марок	13,7%

*) Враз зі стратою на вазі і вартості.

**) Не вчислено страт на вазі і вартості.

Треба підмітити, що з великістю крамниць маліють, або зростають поодинокі видатки на платню службовиків, інвестиції, адміністрацію, суспільні обезпечення, податки й інше, які головно збільшують, чи зменшують власні кошти поодиноких крамниць.

Брак потрібних даних з інших держав не дає можности потвердити всіх підмічених спільних ціх вповні.

Коли тепер порівняємо кошти розподілу приватних і кооперативних крамниць о ріжних оборотах, то побачимо, що кошти майже не ріжняться, лиш в приватних стає надвишка зиском одиниці, а в кооперативних у формі звороту вертає до споживача. В Швеції кошти розподілу в приватній торговлі виносять 10,5%—15,1%, а в кооперативній 9,91—11,47%; в Данії, в склепах середньо-великих приватної торговлі виносили кошти 12,7%, а в кооперативних 10,4%.

При порівнянню треба узгляднювати не тільки торговельні обороти, але також торговельні методи стосовані при закупі і збуті товарів. Тому належить брати на увагу тільки такі приватні крамниці, які мають менш, або більш характер кооперативної торговлі.

Приватні і кооперат. крамниці оборот у швайц. франках	Кількість прац. або винагор.	Кошти брутто у шв. фр.	кошти розпоз. в %	звернено покупцям у ф. рабатів і тов. знижки в %	Властиві кошти роб. в %	кошти нетто в %	чистий зиск в %
Швайцарія							
Приватні . . 96.159	3 члени родини	15.689	16	3·4	12 6		
Кооперативні 120.913	2·5		9·65[1]				
1932		18·64%				14·47	4·17
Приватні . . 251 785	6·40%					12 85[2]	
Кооперативні 222.356	6·58%						
Америка						16·87	2
475 конц. з 41.136 чл.	2,381.000		20·12			17	3
Анґлія	тоїж вел.		20				
Німеччина в 1931		18%					
	1—5	14·6%					
	6—10	21·7%					
	—11	21·2%					

Зібраний МКС числовий матеріял доказує: 1. що в тих краях, які подали відповідні дані, кошти торговельного розподілу є менші

[1]) Страта на товарі з причини зіпсуття.

[2]) Враз зі стратою на вазі, товарі і ціні.

в кооперативній, як у приватній торговлі. І так у капіталістичних підприємствах виносять пересічно 18—21% а в кооперативних 12—13%, так що ріжниця виносить 6—8%. Можна напевно твердити, що на обниження коштів у кооперації вплинув характер кооперативної торговлі: виключення зисків, низькі відсотки, ощадности зроблені на реклямі, виставах і велика працездатність кооперативних розділень. Через те споживач купує дешевше в кооперативній, як в приватній торговлі.

2. Що в більшості країв великі крамниці (чи то відповідно до торгу, чи до кількости занятих) є менше працездатні, як менші (3—5 занятих), а це частинно впливає також на кошти торг. розподілу, як у кооперативних, так і в приватних крамницях.

3. Це, однак, не треба розуміти, що тільки малі крамниці є найбільш працездатні. Розвій малих кооператив і кооперації взагалі є вповні можливий тільки при існуванні великих кооперативних централь і значній кількости складниць, та при великім загальнім обороті. Тоді можна робити відповідні ощадности при закупі й доставі товару. І так у Швеції пересічний торг кооперативної крамниці є 10 раз більший від приватної цеї самої величини. Існують, однак, певні границі для сітки малих орґанізацій. Доказують це зібрані статистичні дані. Вихід поза означену межу збільшує кошти торг. розподілу і зменшує працездатність торговельних підприємств.

О. Степанів.

(За „Int. Genos. Rund.")

Контроля бюджету в окружних кооперативних осередках.

Маємо вже великий досвід у тому, що хто господарить без бюджету, той виходить на тому не добре. Нема вже сьогодня кооперативи, яка не укладала б бюджету на господарський рік. Бюджети приходять під ухвали надзірних рад, опісля до затвердження загальних зборів і є вони дороговказом цілорічного видаткування союзів та кооператив.

Але не всюди привязується достаточну увагу на контролю бюджету впродовж господарського року і не всюди їх докладно провірюється. А контроля бюджету, це річ много важніша, як сам бюджет. Бо можна мати бюджет, можна його зложити так, щоби він не був пасивний, а вислід господарки при кінці року може бути невдоволяючий. Запобігає цему належита провірка бюджету, яку треба робити в наших обставинах що місяця. Що місячна контроля бюджету дає управі певність, що підприємство, яким вона завідує, видаткується після наперед зробленого пляну і не більше, чим доходи того підприємства на це дозволюють.

В наших обставинах контроля бюджету повинна переводитися, з правила, що місяця і найдальше до 10-го дня місяця він

повинен бути стало і точно реферований на засіданню дирекції за минулий місяць.

Не помилимося, коли скажемо, що не усі кооперативні працівники знають, як перепроваджується контролю бюджету. Щоби цему запобічи, наведемо понижче взір такої контролі по окружних кооперативних осередках.

До точної і правильної контролі бюджету потрібно сирого білянсу союза і складів — коли союз їх має, — а щонайменше — потрібний рахунок оборотів за той час, за котрий хочемо контролю бюджету робити.

Ця передвступна праця контролі бюджету повинна бути урегульована по наших окружних осередках в той спосіб, щоби на 5-те число кожного місяця всі склади, чи філії обовязково переслали до своєї централі сирі білянси за минулий місяць. До того часу книговодець централі має обовязково виготовити сирий білянс централі.

Як робиться сирий білянс, відсилаємо цікавих до підручника ведення книг С. Герасимовича, стор. 21 і 22.

Не можна допускати, щоби ліквідаційна книга по окружних осередках чи їх філіях не була вчас підсумована, бо коли ця робота не є точно з дня на день роблена, то не мислима є взагалі контроля бюджету.

Маючи всі сирі білянси в руках, можна приступати до контролі бюджету централі і філій. Заки це зробимо, треба усталити одержаний відсоток доходу на товарах і продуктах з останнього білянсування. Коли прим. робимо контролю бюджету за місяць січень, чи лютий, треба усталити, який процент доходу на товарах і продуктах осягнено в дні 31. грудня і то осібно в централі, а осібно по філіях.

Дальша праця при контролі бюджету слідуюча: виписуємо на осібнім аркуші паперу торги за минулий місяць товарами і продуктами, та побіч торгів вичислюємо припускаєму квоту доходу, яку централя, чи філія мала би осягнути. Висоту відсотку, яким обчислюємо дохід від торгу, треба брати все дещо нижчу від висоти відсотку осягненого при останнім білянсуванні. Приміром, коли висота осягненого відсотку доходу на кінець білянсового року виказувала 6,37%, то до контролі бюджету треба брати на 0,25% менше, ніж осягнено при останнім білянсуванні, себто у нашім примірі 6,12%. Побіч доходу належить вписати квоту адміністраційних видатків за контрольований місяць. Вже порівнання суми доходу і адміністраційних видатків вкаже приблизну контролю бюджету: чи видатковано більше чи менше, як квоти доходу. Але це не буде вірно, бо до суми доходу від товару, треба додати сподіваний дохід від продуктів.

На адміністраційні видатки треба звернути увагу, щоби рахунок адміністраційних видатків був в останнім дні кожного місяця обтяжений за належні чинші, всякі оплати за льокаторський податок, воду, світло, вкладки, суспільні обезпечення, де треба

за державний податок і подібні адм. видатки. Узнавати треба відповідні конта на переходовому рахунку. Тільки тоді, коли рахунок адміністраційних видатків буде вірний і обнимати буде всі дійсні видатки, буде вислід контролі бюджету вірний.

Зілюструємо контролю бюджету на примірі. Возьмім кооперативний осередок, що має ще 3 філії. Сам осередок торгував за місяць січень 30.500.— за товари і 15.600.— за продукти. Філія Б. торгувала 15.000.— за товари і 2.600.— за продукти. Філія В. торгувала 11.000.— товарами і 6.700.— продуктами. Філія Г. торгувала 8.000.— товарами і 6.300.— продуктами. Осягнений дохід на товарах при останнім білянсуванні в дні 31. грудня виказувала централя 6,37%, філія Б. 6,73%, філія В. 7,05%, а філія Г. 4,95%.

Одержаний дохід на продуктах при останнім білянсуванні був слідуючий: централя 3%, філія Б. 2,30%, філія В. 2,94%, а філія Г. 3,15%.

Адміністраційні видатки представлялися ось так: в централі зол. 2.035.16, і філії Б. зол. 732.28, у філії В. зол. 532.90, у філії Г. зол. 352.83. Пересічно місячні торги товарами преліміновано в централі на — зол. 23.000.—, у філії Б. — зол. 10.000.—, у філії В. — зол. 8.000.—, у філії Г. — зол. 7.500.—. Разом місячно товарами — зол. 48.500.—.

Повищі числа треба для перегляду зіставити слідуючо:

	Січень 1935 зол.	Січень 1936 зол.	% у зиск. 31.XII.	% контроль.	Сподіваний дохід	Адмін. видатки
	Торги товарами:					
Централя	27.364·25	30.500·—	6·37	6·12	1.866·60	2.025·16
Філія Б.	11.832·16	15.000·—	6·73	6·47	972·—	732·28
„ В.	11.893·09	11·000·—	7·05	6·81	748·—	532·90
„ Г.	7.300·20	8.000·—	4·95	4·70	376·—	352·83
За торг товарами	58.389·70	64·500·—			3.962·60	3.643·17
	Торги продуктами:					
Централя	4.513·12	15.600·—	3·—	2·75	429·—	
Філія Б.	1.152·32	2.600·—	3·30	3·05	79·30	
„ В.	1.038·12	4.000·—	2·94	2·69	107·60	
„ Г.	842·19	6.300·—	3·15	2·90	182·70	
За торг продуктами	7.545·75	28.500·—			597·60	
	65.935·45					

Наш примір виказує, що видатки кооперативного осередка були в порядку — а місячний торг був вищий на 16.000.— як преліміновано. (Про торги продуктами не згадуємо — для упрощення справи — нічого). Сподіваний, а радше узисканий і певний дохід, буде виносити більше, як 1000.— зол. Коли в місяці січні не поніс союз якоїсь непредвидженої втрати на товарах чи продуктах і висота калькуляції товарів була подібна, як минулого року — то треба сподіватися, що дійсний дохід на товарах і про-

дуктах буде о 0,25% більший. Є це той дохід, що ми для певности контролі буджету свідомо його поменшили.

В контролі бюджету треба унагляднити також, які торги товарами і продуктами були в тому самому часі минулого року. Відповідні цифри треба унагляднити на ліво від чисел за топерішний час. Таке порівнання вказує, чи союз і філії торгують більше, чи менше, скільки більше або менше, який % звишки і под. У нашому примірі торги товарами в січні 1936 були більші на 6.110.50, а торги продуктами на 20.954.27, як у тому самому місяці 1935 р.

Таку контролю необхідно переводити обовязково що місяця. Відповідальні члени управи союза знатимуть докладно своє підприємство й добре орієнтуватимуться в його матеріяльній силі.

У випадках, колиб видатки були більші від сподіваних доходів, належить прослідити бюджет по стороні видатків і оскільки можливо поробити редукції у видатках, оминаючи редукції персональних видатків. Лише у крайних случаях необхідно сягнути до персонального зменшення видатків.

Належить рівнож добре прослідити причини зменшення доходу. Коли це сталося наслідком поменшення торгів, необхідно прослідити, котрі кооперативи дали менше торгу та чому, і відповідно повести орґанізаційну роботу, щоби зарадити лихові.

Контролюючи бюджет, треба звернути увагу, як мається справа з довжниками союзу, чи вони поменшуються, і скільки, чи векслевий портфель союза більший, чи менший, а оскільки союз має рімесовий матеріял, чи він меншає, чи більшає та від котрих кооператив дістає союз менше чи більше рімес.

Рівнож добре є звернути увагу на побільшення власного майна союзу, — чи уділи від кооператив збільшуються, чи ні та відповідно до того вести працю в напрямі їх стягання. Так само треба розглянути рахунки вірителів, вкладок до обороту — і прочі рахунки.

Про висліди контролі бюджету необхідно інформувати членів надзірної ради на кожному її засіданні — щоби таким чином і вони були в курсі справ союзу. Таке звідомлення про бюджетові справи незвичайно цікавлять членів надзірної ради і вони, знаючи, як слід, фінансовий стан союза, причинюються до доброї опінії союзу серед суспільства. А добра опінія серед громадянства, в якому веде свою роботу кооперативний осередок, — не маловажна справа.

Контроля бюджету в кооп. осередках повинна стати обовязковою чинністю управи союза, а ревізори Р. С. У. К. повинні при кожній нагоді побуту в осередку провірити, чи контроля робиться що місяця, чи ні. **Петро Мигович.**

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

ПОЇЗДКА НА ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ.

Дістаю доручення від Орґанізаційного Відділу ПСК в Т. поїхати до Л. де о год. 12. мають бути Загальні Збори Кооперативи, а опісля анкета жінок.

»Вечером будете з поворотом дома« впевнює мене директор ПСК.

Беру писемне уповноваження бути представником ПСК на зборах і їду. Подорож усміхається. Подумати: їхати 28 км. санною... Дихати хрустально чистим зимовим повітрям...

Над вами небо, а довкруги, куди оком не глянь біла снігова габа. Безкрає панування природи. Ні сліду праці людської руки. Все вкрите сніжною пеленою... Розкіш!... Невеличкі подільські конята запряжені до легеньких гнутих саний. Погонич вдягнений в баранячий кожух. От і я натягаю на себе скіри з кріликів і кіз, вкриваю ноги бараницею і їдемо. Дорога несподівано добра. Ні вибоїв, ні затоків. Сонічко пригріває та лагодить острі подуви подільських вітрів, що заєдно хотять дістатися під кожухи.

Але ось вїхали ми в степ. Починаємо затрачувати напрям дороги. Подільський »блуд«, що залюбки чіпається подорожніх на зимових дорогах, підбирається до нас.

Пускаємо коні самотужки. В такому випадку німина мудріша за людину. Конята вичувають слід ногами і засипаною доріжкою вїздимо на чиєсь подвіря. Дальше дороги нема. Жартуємо чи не закляв нам хто: »А щоб вам дороги не стало!« — На щастя господарі дома. Показують нам напрям до втертої дороги, а там вже прямо ще три милі »з гаком«.

Їдемо »на оманці«. Конята западають в сніг по животи, час до часу лягають під дишель, видихуються і дальше пробиваємося через снігове море.

Врешті побачили здалека заповіджену фіґуру при втертій дорозі. Це впевняє нас, що їдемо у вказаному напрямі. Отже крок за кроком добиваємося до цілі.

Ще три годині їзди і ми на місці. Раді, що заповіджений до трьох миль »гак« видко не був дуже довгий.

До Л. приїхала я з півгодинним опізненням. Спізнилася не зі своїої волі, але всетаки неприємно, що приїхала пізніше, ніж заповіджено Загальні Збори. Але довідуюся, що Збори скликано аж на вечір, а про анкету жінок ніхто не чув. При помочі писаного уповажнення переконую Управу кооперативи, що маю право заступати ПСК. Не скривають, що мій приїзд для них небажаний. Вони сподівалися, що приїде з ПСК люстратор, а тут: »на! маєш!«.

Але я вже привикла до того, що в нас клич »жінки в кооперацію« переводиться в діло лиш в тому напрямі, що жінкі повинні купувати всі товари в кооперативних крамницях та збувати через кооперативу свої продукти. Але як вже прийде жінку вибрати до проводу кооперативи тоді чи то в низових кооперативах чи в їх надбудовах, родиться у чоловіків бунт. Провід у суспільних установах це все ще привілей чоловіків і вони бережуть його нераз дуже завзято. А коли вже жінка остаточно попаде в члени Управи чи Надзірної Ради то співтовариші праці довго-довго не годні відноситися до неї як до рівновартної з ними людини. Починаючи з жінкою розмову пробують звичайно її »натягати«, а коли не вдається — мовкнуть. Але говорити з жінкою ділово якось ніяково.

Тому зовсім не дивувалася я, що кооператори в Л. нераді були бачити на Зборах своєї кооперативи відпоручника »в спідниці«.

Але до зборів ще далеко. Переді мною нарада жінок. Мушу її скликати. По довших переговорах і переконуваннях погодилася Управа врешті скликати жінок на нараду. Нехай! Відчіпного. »Але вони все одно не прийдуть, бо мороз« впевняє мене справник заздалегідь.

Все таки зійшлося 40 жінок. Перед нарадою розговорилася я з ними, із тої балачки довідалася подрібно про причини недомагань кооперативи. Ясно стало мені, чому торги кооперативи змаліли о 15.000 зл. в порівнанню з 1932 р.,

чому зменшилася достава яєць, чому кооператива з бідою вспіла ледви покрити кошти завідування, щоб не вийти з білянсовою стратою.

Виходило ясно: **чоловіки можуть кооперативу оснувати, можуть зложити уділи, але розвій кооперативної крамниці так само, як розвій кооперативної молочарні і розвій кооперативного виробництва в руках жінки-господині.**

Не даром сказав К. Жід, що жінка це або найбільший ворог, або найбільший приятель кооперативи. З жалем набрала я переконання, що жінки в Л. не вороги своєї кооперативної крамниці. І якщо не приєднається їх до кооперативної роботи завзято руйнувати будуть дальше кооперативне діло здвигнене їхніми чоловіками.

І тих жінок треба конче освідомити, треба зацікавити їх кооперативними справами. Не лише самим розділом звороту товарового. Жінки мусять бути свідомі, коли товаровий зворот можливий, а коли ні. І що висота товарового звороту залежить не від Управи, але від них самих, від висоти їх закупна в кооперативній крамниці. Інакше розпалюється безосновна ненависть до Управи і Надзірної Ради, так як це мало місце в Л. А цеї ненависти не загасить одна анкета. Тут треба богато праці, щоб на місце ненависти прийшла любов і заставила жінок до творчого діла. Але де причина, що в Л. дотепер цеї праці не було? Анкета проходить без успіху. Не маю слів щоб проломити леди ненависти до проводу кооперативи. Ця ненависть мимохіть спрямовується і супроти мене тому, бо я мушу доказувати, що вина упадку кооперативи не в самому проводі, але і в загалові членів. Ніякі докази не переконують розярених жінок. Кажуть мені прямо в вічі, що Управа вже заздалегідь перетягнула мене на свій бік. А я, згадуючи, як прихильно приняла Управа мене, делеґата-жінку, лиш усміхаюся поблажливо.

Після анкети Збори кооперативи. Книговод взиває щоби нечлени опустили салю. Це здебільша відноситься до жінок. Виходять обурені:

»То до купна ми є? А зі зборів »забирайтеся!«?«...

Запрошуємо, щоби вписалися в члени. Але дарма! Ще й чоловіків обіцяють виписати.

Пішли. Осталися лиш вдови — члени кооперативи. До салі напливають господарі. Самі старші. Молодих ані сліду. Кооператива задеревіла, бо як каже річне звідомлення, на протязі року прибув лише один член і убув один. Це смерть одного члена зробила стільки »руху«. Помершого виписали а натомість вдову приняли в члени. Надзірна Рада збирається коло стола.

»Не приїхав ніхто на Збори з ПСК?« — питають Управу.

»Ніхто!« — відказує книговод розводячи руками.

»Ей! панове Управо! — обстоюю я за собою, — як же так? Чиж дійсно я »ніхто«? Таж ви бачили, що я маю на письмі уповажнення бути у вас на зборах як представник ПСК.«.

І опять показую свої папери голові Надзірної Ради. Читає і остаточно погоджується, що я не є »ніхто«, дозволяє заняти місце за столом і представляє мене Загальним Зборам як заступника ПСК.

На 183 членів кооперативи прийшло на Загальні Збори 59. Порядок нарад звичайний. Протокол принято без змін. Відчитання білянсу нудило і нетерпеливило слухачів, як звичайно. Нікому незрозумілі цифри, які ще й в додатку повторюються по кілька разів.

На мене черга пояснити білянс в спосіб приступний. Пояснення вдоволяє зібраних.

»Ага! То так, розуміємо«.

Слідує палка дискусія. Найбільше дісталося Управі по заяві Контрольної Комісії, що всьо в порядку, лиш є кілька фактур від приватників незатверджених ПСК.

Відтак прийшла черга на ПСК за те, що кооператива доставляє яйця без зарібку, щей платить від кожної скрині яєць на уділ до ПСК.

А всі зиски лишаються в ПСК!... Хтось кидає підозріння на висоту торгів. Вираховує, що кооператива торгувала значно більше, ніж виказано в білянсі.

»Не затвердимо такого білянсу«.

»А вже ніяк не уділимо проводові абсолюторії«.

»Де надвишка зі збіжжя?«.

»Де зиск з торгів?«.

»Де наші товарові звороти?«.

»3 золоті зиску? І вам не стид?«.

На салі стає горячо.

Голова Надзірної Ради тратить ґрунт під ногами і голову. В тім просить о слово сухорлява жінка. На салі втихло. Твердим спокійним голосом переходить один за одним всі заміти, що впали на салі.

»Зиск там, де торги. Торги в приватників, отже ясно, що товарового звороту кооператива не може дати. Зиску лише 3 злоті, але добре, що страти нема. Богато винен провід кооперативи, але ще більше члени, що минали кооперативу. За мало було торгу, отже кооператива вийшла так як той господар, що на 4 морґах тримає пару коней. Кошт великий, а роботи мало отже користи ще менше«.

Буря улягається. Але нім втихла, опять вдаряє, що в ПСК. І за товари і за яйця. На мене черга відповісти. Але годимося, що передше покінчимо з білянсом. І несподівано З. Зб. одноголосно затвердили білянс і одобрили діяльність проводу кооперативи. Слідує вибір Управи і Надзірної Ради, а відтак приходиться мені відповідати за ПСК.

До попередних докидають нові питання: Чому ПСК купує яйця лише на вагу? Чому заповів що брати-ме лише великі яйця? Щож буде з малими? Чому торік не було надплати за яйця? Чи буде вона цього року? А поміж питаннями паде престорога-погроза:

»Але вважайте, бо ми торік як »нагодували« яйцями на З. З. директора ПСК, то цілий рік до нас не заглянув«.

Жартом збуваю погрозу. І пояснюю, як рік за роком розвивалася в нас кооперативна торгівля яйцями.

Заки ПСК отворив власний яєшний маґазин, був лише перепродавцем яєць приватникам гуртівникам. В 1931 р. експортував вже яйця самостійно. За порозумінням з представниками кооператив скуповував яйця по цінах приватників. Платив низькі ціни і тому, виславши за границю 53 ваґони, вийшов з надвишкою 27.000 зл. Надвишку звернено кооперативам, а вони членам. Але обдумуючи способи торгівлі яєць на 1932 р., представники кооператив доручили ПСК не йти на зиски, але за те платити найвищі ціни. Бо коли лишиться з яєць надвишка в ПСК, лишиться вона й у приватних купців. А приватники селу її не звернуть. Отже ПСК платив високі ціни і, тому з кінцем року не було надвишки до розділу. Цю надвишку за почином ПСК дістало село вже при купні яєць. Дістало її не лише від ПСК, але і від приватників. І це було причиною упадку приватних яєшних маґазинів. В 1933 р. не мав ПСК ніякої надвишки в яєчнім маґазині, бо вся надвишка поплила в канал разом з 900 копами зіпсутих яєць, що їх господині продали кооперативам. В додатку прийшли утруднення транспортові. На гроші за висланий ваґон треба було чекати нераз близько три тижні. В ПСК забракло грошей на дальше купно яєць, треба було позичати і самі відсотки забрали звиш 13.000 злотих. І тому на р. 1934 згодилися кооперативи складати в ПСК 2 проц. від доставлених яєць на фонд закупна яєць, щоб звільнити себе від невільничої праці на сплату відсотків за визичені гроші. В 1934 р. ПСК стратив 34.000 зл. на малих яйцях (отримавши стільки меншу ціну, ніж колиб яйця були великі) і тому за згодою кооператив почав купувати яйця на вагу. Треба, щоби господині самі подбали про великі яйця.

Помічаю, що мої вияснення находять віру. Буря повертається опять супроти Управи.

»Чому ми не знали про те все?«.

«Чому не скликуєте нас кілька разів у рік? Від З. Зборів задалеко ждати до слідуючих«.

Управа оправдується: — »Торги маліли, отже треба було щадити. І тому кооператива не брала ніякої участи в повітових нарадах а також не скликувала членів на наради. Бо це все получене з коштами за підводи для відпоручників«. Але збори такого оправдання не приймають.

»І щож ви заощадили? На повітових нарадах радили про нас без нас, а тут у селі люде загубили злуку тай розбрилися по приватниках«.

»А вже ніхто як ті жінки. Колиб лиш баньку з молоком в руки тай до міста.

»Продасть молоко тай до жида«.

»А дома вся робота лоском«.

»А діти голови собі розбивають«.

»По других селах є молочарні«.

»А в нас що? Не моглаб бути збірня? Районівка недалеко« і т. д.

Опівніч близько. Ґолова замикає збори.

Але зібрані не скоро розійшлися. Простили ПСК ту нечесть, що важився прислати до них жінку як свого представника.

І мені прийшлося довго поза опівніч відповідати на ріжні питання. Тепер вже ніхто не дивився на мене »вовком«. І розсталася я з учасниками З. Зборів в найбільшій злагоді. Тим більше, що приїхала своїми кіньми і на нікого не падав тягар відвозити мене домів. **Іванна Блажкевичева.**

Українська кооперація в Польщі на конець 1935 р. Гарний і поважний зїзд делеґатів всієї української кооперації (Загальний Збір Ревізійного Союзу Українських Кооператив) дня 10. червня ц. р. дав черговий ґенеральний перегляд наших позицій на усіх відтинках праці.

Матеріялом послужили звідомлення проводу РСУК та господарських централь, як рівнож завваги промовців на основі їх помічень на місцях.

Головні позитивні позиції у нашому збірному білянсі праці, на наш погляд, такі:

1) поступ у поборюванні продажу на кредит у всіх родах кооперативного постачання; в закупах Окружних Союзів в Центросоюзі осягнено вже 75% готівкового закупна. Число місцевих кооператив, які вже не знають, що таке борг, іде вже в сотні. (На жаль у звідомленні РСУК не подано даних про цю справу). Очевидно, ми сподівалися більших осягів, але не тратимо надії, що число некредитуючих коопер-в збільшиться у тисячі.

2) розбудова збуту с г. продуктів як місцевими кооперативами, так і їх союзами й централею. Маємо зріст цифер збуту через Ц. С. у таких ділянках: живини (на 12%), збіжжа й фасолі (на 300%) масла через МС (на 9,82% в краю і на 89,15% за кордон), МС (на 19,08%), врешті мяса і вудженини (через ПС).

3) дальша розбудова власної кооп. продукції. Тут треба згадати перш усього поважне розширення виробничих заведень МСоюзу, сильну поправу збірного білянсу РМ, поліпшення мясарських заведень, збільшення продукції мила ЦСоюзу, успішний розвиток „Суспільного Промислу« й »Будучности«, оснування кооп. ткальні »Комета« у Львові і т. д. — Розуміється, не будемо тратити голови від захоплення цими успіхами; є вони скромні, але важне те, що вони є тоді, як приватне господарське життя наоколо далі ще переживає панічну депресію.

Будова 10 нових молочарських будинків в році 1935 це також не дрібниця, яку можна би поминути мовчанкою.

4) закріплення кредитової кооперації; найбільшим успіхом в цій ділянці треба вважати те, що майже у всіх цих кооперативах вже заведено акцію дрібної ощадности.

5) оживлення на відтинку міськ-

кої споживчої кооперації, що виявилося живішою участю цих кооператив у кооп. зїздах, глибшим просякненням в цю сферу кооперативної ідеольоґії, живішою акцією за приєднуванням членів до місцевих кооператив, врешті поправою збірного їх білянсу. Зате рішучо невдоволяє на цьому відтинку протикредитова акція; її треба тут усильно активізувати — бо це перша передумова дійсної господарської поправи.

6) Значне оживлення освітно-виховної діяльности, особливо шляхом улаштовування кооп. курсів. Число курсів, що їх улаштували окружні кооп. осередки в сезоні 1935/36 перейшло числом майже у двоє такеж число курсів в попередньому році і це є надзвичайно потішаючий прояв у нашій роботі.

Загальний білянс праці всієї нашої кооперації рішуче позитивний.

Краєвий Зїзд міської споживчої кооперації. 28. червня ц. р. відбувся у Львові III. Краєвий Зїзд міської споживчої кооперації, скликаний управою Народньої Торговлі, на передодні її Загального Збору. Цей зїзд обіслала знову тільки меншість міських споживчих кооператив (було на салі заступлених 25 кооп-в), — що є все ще не добрим покажчиком відносин у тім секторі нашої спілчанської праці. (Крім того було на салі 35 інших осіб, будь з НТ, будь з інших кооперативних осередків).

А однак Зїзд робив незле вравраження — живістю своїх дискусій і обміною думок. Думаємо, що не було ніякої нещирости в словах предсідника (вет. лікаря п. Чучмана з Миколаєва) — що він зі зїзду виносить моральне скріплення. Не забуваймо, що ще недавно було взагалі трудно зібрати представників міських кооператив на якийсь зїзд, що у Заг. Зборах Народньої Торговлі, яка хоче і має бути їх союзом, їх делеґати являлися у дуже скромному числі і взагалі — цей сектор нашого кооп. руху робив враження найбільш запущеного, і то не тільки під господарським, а ще більше під кооперативно-ідейним оглядом.

На цьому Зїзді делеґати з місць доповідали про свою працю. Перед слухачами розгорнувся образ незавидно тяжких умовин праці серед розпорошеного українського населення по містах, населення мало освіченого, а притім доволі зарозумілого, та сильно зматеріялізованого (себто нечулого на пропаґанду вищих суспільних ідеалів). Одначе на тлі тієї сірої дійсности були намальовані й ясні приклади ідейних змагань гуртів свідомих кооператорів, які, хоч і невеликі числом, то своєю у многих місцевостях впертістю двигають вперед справу, яку полюбили. Факт, що на невелике число присутних найшлося аж 22 промовців на тему положення міських кооператив та їх централі — вказує, що в цій орґанізіції є охота жити і боротися за кращі успіхи. А там, де є охота, решта прийде вже поволи сама.

Позитивним треба назвати і той факт, що цим разом не чулося вже ані одного нарікання на невідповідні ціни товарів в союзі чи якісь грубші недомагання в обслузі. Народня Торговля, як гуртівня кооператив, помітно поліпшує свої методи праці і колиб ще тільки скріпила і поправила якостево свою орґанізаційну роботу на терені міст, то успіхи не дадуть на себе чекати.

Резолюції, ухвалені на цьому зїзді вміщають в собі практичні вказівки для щоденної праці МСК. Треба їх довести до відома усіх міських кооператив. Є між ними вказівка про максімум коштів завідування, про абсолютне припинення продажу на кредит, просьба інформувати пресу про своє життя, побажання до Н. Т. що до виплати товарових зворотів кооперативам при гуртових закупах (з огляду на тяжкі умовини праці цих кооператив, тяжчі далеко, як приватних склепів, в тім числі й українських).

Є й заклик до торговельної вірности свойому союзові — Н. Т. (ця вірність має останніми роками, на жаль, падаючу тенденцію).

Заінтересування »Кооперативною Републикою«. Дискусія про наш журнал на Загальних Зборах РСУК, викликана виступами кількох осіб, які від когось чули, що »Кооперативна Республика« веде... совітофільську лінію в справах кооперації

— не повинна пройти без корисних наслідків для кооперативної справи. Бо хоча критики Кооп. Республики не мали успіху і Загальний Збір кооператорів з цілого краю визнав їх заміти зовсім безпідставними, то все ж таки хочби для самих критиків з цілої справи вийдуть такі користи:

1) вони переконалися, що не можна на сліпо вірити інформаціям людей (чи ґазет), які є взагалі неприхильно наставлені до кооперативної ідеї;

2) вони почнуть від тепер напевно читати наш орґан, щоби на другий раз не стрінутися з замітом, що говорять про річи, яких не читали.

Бо дійсно, в промовах критиків »Кооп. Республики« були такі фантастичні заміти (як прим. про »Пропаґанду 3-го чи хочби 2-го соціялістичного Інтернаціоналу«) — що уважний читач нашого журналу мусів з диву здвигати раменами і дивуватися винахідчивости людського ума.

Отже, щоби того більше не було, треба, щоби наші кооператори уважніше читали свою кооперативну пресу, та свої опінії про кооперативні справи формували передовсім на основі кооперативної преси, а не тої, яка з кооперацією не має нічого спільного або й прямо є неприхильна тій ідеї. Тоді напевно не буде таких прикрих непорозумінь, як те, що зайшло 10. червня ц. р.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Міжнародний Кооп. Союз у числах. Міжн. Кооп. Союз обіймає тепер 40 країв.

26 міл. кооператорів з їхніми родинами, які є зорґанізоваі у 88.000 кооперативах а іменно:

Кооперативи	орґанізують членів:
споживчі	13,993.000
виробничі	1,129.000
сільсько-господарські	3,155.000
кредитові	8,639.000

Загальний річний оборот переступає 376.0 міл. фунт. штерлінґів в золоті.

Загальний уділовий кап. переступає 96.7 міл. фун. штерл. в золоті.

Загальний резервовий кап. переступає 30.7 міл. фунт. штерл. в зол.

Обезпеченеві кооперативи:

Товариств	37
Число обезпечених осіб	14,053.000
Впливи із складок	5,738.000
Сума обезпечень	576,126.000

Примітка: У повищих цифрах не є узглядненний СССР, у якому останні дані вказують на слідуючий стан: у 1933 р. було 44.000 кооператив, які мали 73 мільйони членів. Супроти розвязання у 1935 р. міських кооператив не можуть мати повищі цифри ніякого значіння для сучасности.

Від Редакції »Кооп. Респ.«. Вперве у звідомленнях МКСоюзу немає чисел про кооперацію в т. зв. Совітськім Союзі, на чому звідомлення МКС тільки виграють що до точности. Астрономічні цифри членства і оборотів большевицьких »кооператив« здавна викликали до себе недовіря людей, хоч приблизно ознайомлених з фактичним станом у СССР. Декрет з вересня 1935 р. роздер нагло занавісу, за якою скривався мітичний »могутній« сфінкс совітської кооперації. Показалася — страшна порожнеча і матеріяльна руїна, супроти чого декрет про розвязання міських кооператив був тільки формою гонорового виходу з траґічного положення. На внутрішню руїну і розклад кооператив в СССР наш орґан указував постійно; спеціяльно про кооперацію в тодішній столиці України Харкові ми ширше писали в Кооп. Респ.

На папері остають ще в СССР при житті сільські споживчі кооперативи та їх централя »Центросоюз« у Москві (Вукопспілка у Харкові це тільки відділ ЦС). Одначе духа кооперативного там ані сліду, ніякої самоуправи ті кооперативи не мають; не відбувають ніколи навіть Заг. Зборів. Так сумно мусить кінчити кооперація в кожній країні, де вбито

незалежність громадян і демократичну самоуправу. »Тверда рука« режиму з центра убила в СССР кооперацію.

Кооперація на чолі господарського підйому. У всіх частинах світу кооперативний рух розвинув не лише подивугідну запору проти крізи, але рівнож став і сильним товчком для нового вірдодження. Тоді як приватне господарство далі корчиться, поступає розвиток кооперативного господарства вперед. У деяких краях осягнув таку рекордову цифру, яка о много перевищає найкращі літа з перед крізи.

Слідуюча табеля подає обороти 21 кооперативних гуртівень у 15 краях за два останні замкнені кооп. роки і процентову ріжницю між 1934 і 1935 рр.

КРАЙ І ГУРТІВНЯ	ОБОРОТИ у міліонах 1934	1934	Приріст або спад у %
АВСТРІЯ:	шіллінґі		
Гуртівня австрійських споживч. коопер.	65,5	69,5	+ 5,8
БОЛГАРІЯ:	леви		
Центральна кооператива „Напред“ . .	499,0	609,8*	+38,9
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА:	Kč	Kč	
„Velkonákupní společnost“	455,5	471,3	+ 3,4
„GEC“ Paoduktions- u. Grosseinkaufsverb.	281,4	273,7	— 2,7**
ДАНІЯ:	Kr	Kr	
Faellesfor. for Danmarks Brugsforeninger (гуртівня споживчих кооператив) . . .	168,0	184,1†	+ 9,6
ЕСТОНІЯ:	Ekr	Ekr	
Eesti Sarvitajateühisuste Keskühisus . .	15,4	18,9	+23.0
ФІНЛЯНДІЯ:	Fmk	Fmk	
Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta . .	983,8	1.101,2*	+11,9
Osuustukkukauppa	684,4	776,7	+13,3
ФРАНЦІЯ:	Frs	Frs	
Magasin de Gros	805,6	761,6	— 5,7**
АНҐЛІЯ:	Фунт штерл.		
Co-operative Wholesale Society	90,1	98,3†	+ 8,9
Scottish Co-operative Wholesale Society .	17,8	18,6	+ 5,5
ГОЛЯНДІЯ:	Fl	Fl	
„De Handelskamer“	22,8	25,6*	+12,4
МАДЯРЩИНА:	Pengö		
„Hangya“	50,6	57,2	+13,0
НОРВЕҐІЯ:	Kr	Kr	
Norges Kooperative Landsforening . . .	36,3	41,4*	+14,0
ШВЕЦІЯ:	Kr	Kr	
Kooperativa Förbundet	165,1	177,6	+ 7,5
ШВАЙЦАРІЯ:	Frs	Frs	
Verband sahweiz. Konsumvereine	168,4	177,1*	+ 5,3
„ ostschweiz. landw. Gen.	36,0	37,9	+ 5,5
СПОЛУЧЕНІ ДЕРЖ. АМЕРИКИ:	долярі		
Consumers Co-operative Association . .	2,0	3,0*	+50.0
Ceentral „ Wholesale Society	1,8	2,1*	+22,2
Midland „ „ „	1,7	2,4*	+38,0
ПОЛЬЩА:	Zloty		
Центросоюз, Львів	—	—	+ 2,4
Маслосоюз, Львів	—	—	+ 6,1
„Społem“, Варшава	71,5	62,2	+ 1,0

* Найвища цифра.
** Скомпенсоване через збільшення кількосного обороту.
† Тільки у інфляційнім 1920 році були вищі цифри.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ГОСПОДАРСЬКА ПРОГРАМА НОВОГО ПОЛ. КАБІНЕТУ.

В новім кабінеті премєра Складковского головні господарські реферати задержали міністри попереднього кабінету п. Косцялковского. Зокрема остав на своїм пості віцеміністер, інж. Квятковскі, як міністер скарбу. Ця обставина вплинула на те, що програмове експозе нового уряду в обидвох палатах, парляменту (скликаного досить несподівано на надзвичайну сесію), носило властиво характер з в і д о м л е н н я з попередньої діяльности.

Віцеміністер Квятковскі говорив (в скороченні) так (у сенаті дня 20. червня ц. р.):

»Не чудом, а дякуючи жертвам громадянства ми осягли немалі результати. Жертви ці понесли всі люди праці — від гори до долу.

Бюджет держави є близький рівноваги, відплив золота й девіз устав, працюємо над поправою платничого білянсу. Ножиці цін дещо звузилися, прояви поправи рентовности у многих ділянках продукції безсумніві, за тим виїмком, що є тривало лихий стан у вуглевім та залізному промислах. Йдучи за голосом госп. нарад скомасовано 11 публичних данин, знесено § 54 викон. розпорядку до податкової ординації (про знесення податкових інформаторів), усунено невластивости при вимірі оборотового податку. Введено досить значні пільги у сплаті залеглостей дрібних податків, обмежено екзекуції за малі залеглости, а скріплено екзекуціний натиск на великих податників, які безсумніву саботують податкові обовязки. Скріплено кари за податкові надужиття. — Переведено реформу у промислових свідоцтвах. Обнижено досить видатно низку публичних тягарів, особливо від дрібних рільників; обнижено ціни монополевих виробів (сіль, спірт технічний), підготовляється знижка цін сірників. Обнижено видатно заліз. тарифу. Приспішено віддовження самоуправ, місто Ґдиню та опрацьовано внесення що до віддовження рільничих кооператив. Переведено санацію фінансових інституцій, звязаних з хліборобством. Уділено поміч приватним фабрикам рільничих знарядь, поширено преміювання годівельної продукції, уділено підмогу жертвам посухи, злагіднено зобовязання повенян, змобілізовано гроші на затруднення більшого, як попередніми літами, числа безробітних. Ми зменшили дуже поважно побори вищого урядництва, зредукували надмірні кумуляції посад, загальмували видатки на нові самоходи (урядові), на усі репрезентаційні ціли та перевели в бюджеті міліонові ощадности.

Далі міністер згадав про 4-літній плян нових інвестиційних робіт; на ті роботи уряд хоче видати о 700 міл. зл. більше, як видано протягом останніх 4 літ. Ці гроші не будуть взяті з приватних банків та не послужать на скріплення етатизму в Польщі, який міністер уважає надмірно розбудованим.

Такий короткий зміст експозе. Польська преса в більшости витикає йому дві річи:

1. що це далеко не те все, чого суспільство надіялося від нового уряду, який мав бути урядом господарського рятунку;

2. що в цій програмі майже не згадується про село, де живе 75% населення держави.

В Банку Польськім без більших змін. Білянс Банку Польского за другу декаду червня 1936 показує:

З м е н ш е н н я запасу золота о 4,7 міл. зл. (Остає 370,1 міл. зл.);

З б і л ь ш е н н я запасу загр. валют і девіз о 5,7 мл. зл. (сума 11,2 міл. зл.);

З м е н ш е н н я суми уділених позичок о 18,5 міл. зл. (стан 803,4 міл. зл.), при чому це зменшення відноситься головно до векслевих кредитів;

З б і л ь ш е н н я стану власних процентових паперів о 17,2 міл. зл., (стан 108,7 міл. зл.). Це пояснюється головно тим, що банк конвертував саме більшу квоту рільничих векслів на облігації Акцептаційного Банку;

З б і л ь ш е н н я запасу польських срібних монет і білону о 15 міл. зл. (стан 44 міл. зл.). Це означає нагле

збільшення »дрібних« грошей в обороті на 33%!;

Збільшення негайно платних зобовязань банку о 31,6 міл. зл. (стан 184,7 міл. зл.), значить о 20%.

Зменшення обігу бнакнотів о 35,5 міл. зл. (стан 983,8 міл. зл.).

Теперішнє покриття банкнотів золотом і девізами виносить 33,82%, значить ледви пару пунктів понад законне мінімум 30%.

З цього погляду господарка Банку Польського бачимо, що він продовжує свою стару лінію: зменшування кредитів народньому господарству і стягання грошей з краю (т. зв. дефляційна політика).

Валютові обмеження і накази віддачі валют державі, можливо що здержали відплив чужих валют за кордон, але не спричинили якогось обильного напливу чужих грошей до Б. П. як бачимо, стан чужих валют в Б. П. далі дуже, аж неприродно малий (всього 11,2 міл. зл.).

Зріст оборотів світової торгівлі. Ліґа Народів опублікувала статистику заграничної торгівлі 75 держав. Загальна вартість оборотів світової торгівлі, порівнюючи з попереднім роком, зросла на 7,6%. (Ціни раховані в золоті). Одначе, коли взяти на увагу, що за останній роки ціни, раховані в золоті, піднеслися о 3%, отже ефективно світова міжнародня торгівля оживилася приблизно на 3%. Зріст цін в золоті, про який мова, мав місце головно на ринках сировин, що є покажчиком дальшої ліквідації світової господарської кризи.

Нової ревізії промислових цін не буде. В одній ґазеті появилася була чутка, що в урядових кругах буцімто розважається думка про зміну, злагідчення, а навіть відкликання тих урядових розпорядків, якими наказано в кінци 1935 року обнизити ціни заліза, вугля, цукру. Аґенція »Іскра« повідомляє, на основі інформацій з добре ознайомлених кругів, що та чутка не відповідає дійсности. Про якусь ревізію цін названих промислових артикулів тепер не думають.

Але виринає питання: хто і для чого пускає такі чутки?

Проєкт, що наробив шуму. Вслід за заявою премєра Складковського у жидівській справі (»бити жидів — ні! економічна боротьба з ними — так! — появилася книжка В. Студніцкого, відомого ще з довоєнних часів публіциста (тепер він в урядовім таборі). Книжка під заголовком »Справа польско-жидовска« обговорює плян виселення всіх жидів з Польщі.

Ориґінальний цей і сміливий помисл автор розкладаєна 30 літ, бажаючи що року вивозити з Польщі 100 тисяч жидів. Таким чином з Польщі вивезеноб всі 3 міліони жидів (автор забуває, що в міжчасі будуть родитися нові!).

Не штука нині хотіти вивезти, треба знайти державу, якаб нині хотіла приняти до себе іміґрантів. Отже авторові здається, що такою державою буде Бразилія (вона має великі незаселені простори, що правда страшно нездорові для европейців). Треба, каже п. Студніцкі, поробити Бразилії уступки для ввозу її сирівців до Польщі, треба бразилійській каві дати монопольне становище в Польщі і за ту ціну добитися згоди Бразилії на іміґрацію. Автор не подає, ощ про цю справу думають бразилійські державні мужі, а це головне.

Вивезти не штука, але ж жиди в Польщі є власниками поважних капіталів, підприємств, нерухомостей і т. д. Вони ці капітали схотіли б очевидно забрати зі собою. Таким чином відійшла б з Польщі, і так бідної на капітал, якась поважна частина її майна! Отже це приводить автора до висновку, щоби вовизити з Польщі лише бідних жидів, значить робітників і дрібних зарібників, а всіх, хто має якийсь поважніши капітал — не рухати.

Таким чином в Польщі мали би остати якраз ті жиди, що найбільше наприкрилися місцевому населенню і що найбільше доробилися лихвою і визиском сільського населення.

Проєкт п. Студніцкого польська преса у величезній більшости потрактувала, як несеріозний.

КУРСИ ВАЛЮТ

На конець червня варшавська грошева біржа нотувала такі курси чужих валют:

1 доляр ам.	зл.	5,30
1 фунт шт.	"	26,60
1 гол. ґульден	"	3,60
1 швайц. франк	"	1,73
1 нім. р. марка	"	2,14
1 дан. корона	"	1,19
1 шведська корона	"	1,38
1 чехосл. корона	"	0,22
1 фр. франк	"	0,35
1 італ. ліра	"	0,42
1 від. шилінґ	"	0,99

ГУРТОВІ ЦІНИ ТОВАРІВ І ПРОДУКТІВ

Варшава 26. VI. ц. р.:

пшениця	100 кґ	зл.	22,25—22,75
жито	"	"	14,75—15,25
овес	"	"	15,00—16,00
ячмінь бров.	"	"	15,75—16,00
" до мел.	"	"	15,25—15,75
Горох пільний (з міхом)	"	"	15,50—18,00
горох Вікторія (з міхом)	"	"	26,00—28,00
конюшина біла сира	"	"	60,00—70,00
чиста	"	"	80,00—100,00
бараболя до їди	"	"	3,25— 3,75
мука пшен. вит.	"	"	36,00—38,00
мука житн. вит. 30%	"	"	23,50—24,50
мука житн. разова 95%	"	"	19,00—19,50
ґрис житн.	"	"	9,50—10,00
ґрис. пш. грубий	"	"	11,50—12,00
макухи льн.	"	"	16,00—16,50

Львів 25. VI. ц. р.

пшениця	100 кґ	зл.	21,00—21,75
жито одност.	"	"	13,25—13,50
ячмінь	"	"	12,75—14,50
овес	"	"	13,75—14,50
кукурудза кр.	"	"	12,50—12,75
фасоля біла (з міхом)	"	"	18,00—23,00
фасоля колірова (з міхом)			12,00—13,00
горох Вікторія	"	"	25,00—27,00
" пільний	"	"	16,00—18,00
сіно прас.	"	"	8,00— 8,50
каша ячмін. гр.	"	"	21,00—22,00
мука пшен. вит.	"	"	36,50—37,00
мука пшенична разова 95%	"	"	25,50—26,00
мука житня вит. 30%	"	"	23,00—23,50
разова 95%	"	"	17,00—17,50
ґрис ж.	"	"	6,50—6,75
" пшен. гр.	"	"	8,50—10,00

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

ДО РЕДАКЦІЇ »КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ« У ЛЬВОВІ.

В книжці Василя Нагірного п. з. »З моїх споминів«, що появилась окремою відбиткою з журнала »Кооперативна Республика« за 1935. р. на ст. 54 уступ 2 найшлася відємна згадка про мене. А саме, пише так пок. автор, що Стефан Кульчицький, директор »Народньої Гостинниці«, поруч із иншими »критиками« готового діла, хоч — мовляв — і нічим не причинився до створення установи, то причинився до того, що зорґанізовано Колявдаційну Комісію, а ця оцінила кошти будови й уладження »Народної Госинниці« на сто тисяч корон менше ніж в дійсности видано.

Тоді пок. В. Нагірний — як пише — довів до покликання иншої комісії і ця вже узнала його труд, і тоді аґітація проти покійного, як основника »Нар. Гостинниці«, і проти самої установи втихла. З виступленням п. Кульчицького з дирекції — пише дальше пок. автор — настав у товаристві спокій і воно стало розвиватись дуже гарно, про що свідчать щорічні білянси«.

Тут представлена справа не цілком вірно. В дійсности було ось як:

Увійшовши в склад дирекції »Нар. Гостинниці« на весні 1906. р., я почувався до обовязку працювати, отже заходив щоденно на будову. Час до часу повторяв я своє домагання, щоб мені передали книги кооперативи, але все надармо. Дня 30. вересня 1906. посвячено будинок і пущено в рух готель, а тоді пересиджував я вже в Гостинниці цілими днями аж до 30. вересня 1907; і хоч я постійно домагався передачі книг, то не удостоївся я їх перебрати, а навіть оглянути хочби касову книгу.

Серед таких відносин появилися з моїх часів два білянси, зіставлені бухгальтером »Народної Торговлі« без мого уділу, або якого будь впливу з мого боку; я дістав оба рази уже готові чистодруки, заховав їх до нині а вони виказують ось що:

Головна позиція приходу — то був дохід з готелю, і той в р. 1906 за три місяці виносить 7.375,10 К., а в р. 1907. по конець вересня, тобто за 9 місяців 23.347,50 Корон, з чого випадає на місяць в р. 1906. корон 2.458,37, а в р. 1907. корон 2.594,17. В р. 1906. лучались випадки, що гість приїхав, посидів в кімнаті з пів години і забрався, запевнюючи, що пізніше, як будинок висохне, приїде і буде ночувати, а тепер не думає своїми грудьми осушувати стіни. Таким гостям не казав я виставляти рахунки.

З кінцем 1907. р., тобто в три місяці після мого уступлення з дирекції »Нар. Гостинниці« появився новий — третий — білянс за повний рік 1907., який в доходах з готелю за послідних три місяці, по потрученні готівки, переданої мною по вересень, виказує суму тілько 4.980,24 корон, тобто 1660.8 корон місячно, отже 934.09 корон місячно менше, ніж за моїх часів. Другою важною позицією білянсу є кошти завідування. В 1906. р. ці кошти виносили 7.293,11 корон; цю суму годі розкладати на місяці, бо з того титулу були ріжні видатки і перед пущенням готелю в рух — правильні видатки почались щойно з отворенням готелю. В 1907. р. по конець вересня видатки з того титулу 13.079,67 корон, то є місячно по 1.453,29 К., а за дальших три місяці, за моїх наслідників, винесли ті видатки 8.316,25 корон, тобто місячно по 2.772,08 К., отже по 1.318,79 К. більше ніж за мене.

Такто, по моїм уступленні, збільшились видатки на заряд о 1.318,79 К., а дохід з готелю зменшився о 934,09 К., що разом становлять місячний убуток для кооперативи на 2.252,89 К. Цитовані білянси виказують зиски: в р. 1906. 763,15 К. а з кінцем 1907. р. 2.280,80 корон, зате білянс з вересня 1907. виказує зиск брутто 19.365,84 корон, з того по потрученні відсотків за той час та квот амортизаційних повинно остати щонайменше 10.000 корон на чисто, що очевидно розплилось в виказаних вище недоборах з готелевих приходів, в збільшених видатках на завідування та в видатку »на дім« 4.362,42 корон. Такий видаток »на дім« при новій будові важко виправдати. Підвишку вартости камениці в білянсі за 1907. р. о 4.363,42 К. спричинили безперечно якісь виконані і заплачені роботи. І за моїх часів лучалось таке, як то виказує білянс з вересня на квоту 1.941,07 корон, і то завжди на особисте припоручення Голови Надз. Ради пок. Нагірного, без рішення дирекції, в наслідок чого атмосфера в управі була дуже тяжка. Але до конфліктів в острішій формі не допустив я ніколи.

Порівнання даних мною вислідів з вислідами білянсу за 1908. р. випадає для мене ще корисніше.

Що до злобної — сказати би — Колявдаційної Комісії, то не перечу, що я був — до певної міри — вдоволений її ореченням, але на її склад і діяльність я ніяк не впливав і довідався про неї щойно тоді, коли вона в повнім складі зявилась у домівці і зажадала від мене, щоби допустити її до основних оглядин дому. Не памятаю цифри, яку ця комісія вирахувала, але її висліди — помимо оборонної оцінки другої комісії — скінчились для пок. Нагірного некорисно і спричинили те, що Головою Надз. Ради вибрано п. Ярослава Ільницького.

Уступивши з дирекції »Нар. Гостинниці«, перестав я займатися ближче її справами; тому нічого не знаю про згадуваний пок. автором міліон (міліон), оферований якимсь там жидом за дім »Гостинниці«.

Вертаюся ще до справи книг. За час мойого урядування я їх не бачив, тільки добився такого пояснення — сказати б — півофіціяльного, що там ще не все в порядку. На те заявив я готовість, під певними застереженнями, довести власними заходами до порядку, але предложення моє не принято.

З належною пошаною
Степан Кульчицький
в Острові к. Щирця.

Від Ред.: Заповіджена ст. Г. Мея, секретаря МКС., з критикою радянської кооперації появиться у вересневому числі нашого журналу.